

**TURUN
YLIOPISTO**

Puoliväliin rakentunut monumentti

Muisteltu Porin ortodoksinen rukoushuone kulttuuriperintöprosessina

Jyri Luonila

Pro gradu –tutkielma

Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Marraskuu 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu –tutkielma

Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Jyri Luonila

Puoliväliin rakentunut monumentti. Muisteltu Porin ortodoksinen rukoushuone

kulttuuriperintöprosessina

72 sivua, 1 liite.

Pro gradu –tutkielmani käsittelee entistä vuonna 1979 vihittyä Porin ortodoksista rukoushuonetta kulttuuriperintöprosessin näkökulmasta. Rukoushuoneen toiminta on siirtynyt vuonna 2002 uudelle Porin ortodoksiselle kirkolle. Yhteisö on julkaissut menneisyydestään historiateoksen vuonna 2012. Entisen rukoushuoneen tiloihin on sittemmin siirtynyt Moskovan patriarkaatin alainen venäjänkielinen ortodoksinen seurakunta, jonka toimesta rakennus on vihitty kirkoksi.

Päättökysymyksenäni on: miten rukoushuoneen muistoa käytetään? Tutkimuksen fokus on siinä, miten kulttuuriperintöprosessi toimii rukoushuoneen kohdalla.

Alatutkimuskysymyksinä ovat seuraavat: Miten rukoushuonetta muistellaan? Millainen rooli historiikilla on kulttuuriperintöprosessissa? Miten kulttuuriperintöyhteisön jäsenet tekevät identiteettityötä rukoushuoneen kautta?

Teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessani on Anna Sivulan malli kulttuuriperintöprosessista. Sen mukaan kulttuuriperintö rakentuu yhteisön identiteettityön kautta. Identiteettityö jakautuu Sivulan mallissa historioivaan, omaksuvaan ja monumentalisoivaan identiteettityöhön. Identiteettityöhön tarvitaan kolmea työkalua: jaettua historiaa, menneen jälkeä ja symbolia, sekä osallisuuden kokemusta.

Tutkin, miten Sivulan identiteettityömallin muodot ilmenevät rukoushuoneen kulttuuriperintöprosessissa.

Tutkimusmenetelmänä käytän tutkielmassani teemahaastattelua. Teemahaastatteluja täydentävät taustoittavat arkistoaineistot, Satakunnan Museon PAKKI-tietokannan rakennusinventointitiedot, rukoushuoneen yhteisön tiedotuslehdet ja yhteisön historiateos Unelma omasta kirkosta. Analyysissä hyödynnän aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimustuloksina esitän ensinnäkin yhteisön ottaneen historiateoksen esityksen menneisyydestä kehyskertomukseksi kulttuuriperintöprosessissa. Historiateos ohjaa tulkintoja menneestä ja tuottaa historioivan identiteettityön kautta historiatietoisin subjektin. Rukoushuoneen väliaikaisuus ja siitä luopuminen taas ilmenee suhteessa uuteen omaan kirkkoon. Yhteisön jäsenillä on osallisuuskokemus rukoushuoneesta. Tämä ilmenee myös jännitteisenä suhtautumisena rakennuksen uuteen käyttöön venäjänkielisten ortodoksien kirkkona. Uusi käyttö haastaa kulttuuriperintöyhteisön jäsenten identiteetin. Omaksuva identiteettityö toteutuu rukoushuoneen kautta, mutta monumentalisoiva identiteettityö jää puolitiehen. Lopulta kulttuuriperintö paljastuu aineettomaksi, ollen kuitenkin osittain ja ajoittain kiinni aineellisessa. Rukoushuone on väline, jota yhteisö käyttää muistelussaan.

Avainsanat: kulttuuriperintö, yhteisöt, identiteetti, ortodoksinen kirkko, vähemmistöt, muistitieto

Sisällysluettelo

1	Johdanto ja kysymyksenasettelu	5
1.1	Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	5
1.2	Tutkimusmenetelmät ja aineisto	7
1.3	Eettisiä näkökohtia tutkimukseen	12
1.4	Rukoushuone rakennuksena	13
1.5	Genius loci	15
2	Kulttuuriperintöyhteisön identiteettityötä	17
2.1	Rukoushuone vai tsasouna	18
2.2	Yhteisön oma historiateos jaettuna historiana	23
2.3	Rukoushuoneen väliaikaisuus	27
2.4	Rukoushuoneesta luopuminen	31
2.5	Ristiriitainen suhtautuminen uuteen käyttöön	34
3	Muutos jatkuvuutena	42
3.1	Muuttunut genius loci	42
3.2	Perheenomaisuus muistelukerronnassa	43
3.3	Sulkeutunut ja ulospäin näkymätön rukoushuone?	45
3.4	Yhdistävät toimintamuodot	46
3.5	Henkilökohtaiset muistot	49
4	Esineissä elävä kulttuuriperintö	53
4.1	Esineen rakenteellinen, toiminnallinen ja kontekstuaalinen identiteetti	53
4.2	Luovutetut sakraaliesineet monumentalisoivan identiteettityön välineinä	56
5	Lopulta: löytyykö muistin paikkaa tai monumenttia?	60
5.1	Rukoushuone muistelun välineenä	61
5.2	Tutkimustuloksia ja löydöksiä	63
5.3	Jatkotutkimus	65
5.4	Tutkimusprosessin kriittinen arviointi	66

Lähteet	68
Liitteet	73
Liite 1. Teemahaastattelun runko	73

1 Johdanto ja kysymyksenasettelu

Viime sotien seurauksena Suomen ortodoksinen kirkko menetti 90 % omaisuudestaan. Yli 50 000 ortodoksia joutui evakkoon kotiseudultaan, ja heidät sijoitettiin luterilaisenemmistöisen väestön keskelle.¹ Sodan jälkeen ortodoksia evakkoseurakuntia varten laadittiin jälleenrakennuslaki vuonna 1950. Jälleenrakennusaikana valtion varoin rakennettiin 1950- ja 1960-luvuilla 13 kirkkoa ja 42 rukoushuonetta.² Vakituista kokoontumispaikkaa eivät Porin alueen ortodoksit, jotka olivat pääosin Karjalan evakkoja, saaneet kymmeneen vuosiin, vaikka Poriin oli suunnitteilla rukoushuone 1950-luvulla³. Jumalanpalveluksia ja muita kokoontumisia pidettiin erilaisissa väliaikaisissa tiloissa, kuten ihmisten kodeissa ja esimerkiksi luterilaisen seurakunnan rukoushuoneessa osoitteessa Mikonkatu 8. Vasta vuonna 1976 Tampereen ortodoksinen seurakunta, johon Porin alue kuuluu, osti Porin kaupungilta talon ja tontin osoitteesta Itsenäisyydenkatu 21 A. Tähän vuonna 1932 valmistuneeseen rakennukseen perustettiin rukoushuone, jonka vihki käyttöön Helsingin metropoliitta Johannes 2.4.1979. Rukoushuone oli Porin ortodoksien virallinen kokoontumispaikka verrattain kauan, vuodesta 1979 vuoteen 2002. 25.5.1986 rukoushuoneen tilat laajentuivat. Kuitenkin haaveissa oli oma kirkko, jollainen saatiin vuonna 2002. Yhteisön toiminta siirtyi Itätullista Käppärään uuteen kirkkoon.

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Toiminnan siirryttyä uuteen kirkkoon rukoushuone eräässä mielessä lakkasi olemasta. Onko rukoushuone jäänyt kuitenkin jossakin muodossa elämään ihmisten muistoissa tai kirkkoon siirretyissä esineissä ja tavoissa? Miten aika rukoushuoneella koetaan nykyisin? Onko rukoushuoneesta tullut kulttuuriperintöä vai onko se unohdettu? Millainen yhteisö muistelee ja ylläpitää rukoushuoneen muistoa ja miten? Ortodoksien yhteisö Porissa ei ole unohtanut menneisyyttään. Yhteisö laati oman historiikin *Unelma omasta kirkosta*, joka julkaistiin vuonna 2012. Kirjan tekovaiheessa useat yhteisön jäsenet palasivat menneeseen ja pohtivat suhdettaan myös rukoushuoneeseen. Kirjan kautta yhteisö on tuottanut itselleen tietoa menneisyydestä, historian. Kirja on aktiivinen toimija kulttuuriperintöprosessissa.

1 Kärkkäinen 2008, 202.

2 Hanka 2008, 284-285.

3 Mustonen 1980, 58-62.

Päätutkimuskysymykseni on, *miten rukoushuoneen muistoa käytetään*. Muistelevatko yhteisön jäsenet menneisyyttä rukoushuoneen kautta? Päätutkimuskysymys ohjaa aineistontuottamista ja analyysia. Tutkimuksen fokus on siinä, miten kulttuuriperintöprosessi toimii rukoushuoneen kohdalla.

Ensimmäisenä alatutkimuskysymyksenäni on, *miten rukoushuonetta muistellaan*. Muistetaanko se edelleen väliaikaisena ja ahtaana paikkana, eräänlaisena välitilana ennen uutta, vai tärkeänä yhteisön kokoontumispaikkana ja omana tilana? Tutkimuskysymyksen kautta on tarkoitus saada esille millaisia henkilökohtaisia muistoja ja kokemuksia haastateltavat liittävät rukoushuoneeseen. Tutkimuskysymyksen avulla on tarkoitus myös tutkia sitä, onko tila koettu väliaikaisena ja onko siitä lähteminen koettu menetyksenä vai enemmänkin siirtymisenä eteenpäin.

Toisena alatutkimuskysymyksenä kysyn, *millainen rooli historiikilla on kulttuuriperintöprosessissa*. Yhteisö on tuottamalla oman historiansa mahdollistanut jaetun historian käytön kulttuuriperintöprosessissa. Kirja on sitä kautta aktiivinen toimija. Kysymällä haastateltavilta kirjan merkityksestä selvitän samalla sen roolia kehyskertomuksena. Kehyskertomusta tarvitaan kulttuuriperintöprosessissa aineellisen tai aineettoman menneisyyden jäljen merkityksen vahvistamisessa.⁴ Aiemmin pääosin muistitietona jaettu historia on koottu kirjaksi, jolla on vaikutusta yhteisön menneisyyden representaatioon.

Tutkielmassani tutkin nimenomaan yhteisöä, en rukoushuonetta rakennuksena. Rakennuksen historian selvittäminen on osa tutkielman taustatyötä. Rakennus on sinällään mielenkiintoinen, sillä se kuuluu Porin V kaupunginosan vanhoihin puutalorakennuksiin. Rakennuksessa toimii nykyään Venäjän ortodoksisen kirkon eli Moskovan patriarkaatin alainen ortodoksinen kirkko. En keskity tutkielmassa myöskään rakennuksen uuteen käyttöön, mutta kysyn haastateltavien näkemystä talon uudesta käytöstä. Se, millaiseen käyttöön rakennus on päätenyt, voi vaikuttaa kulttuuriperintöyhteisön jäsenten toimintaan ja merkityksenantoihin. Tässä uuteen käyttöön kuuluu sekä rakennuksen uusi käyttö että rukoushuoneen aineellisten ja aineettomien esineiden, käytäntöjen ja toimintojen hyödyntäminen nykytilanteessa.

Kolmantena alakysymyksenä on, *miten kulttuuriperintöyhteisön jäsenet tekevät identiteettityötä rukoushuoneen kautta*. Käytän tässä teoreettisena pohjana Anna Sivulan

4 Sivula 2015, 64.

kehittämää jakoa identiteettityön kolmesta eri muodosta, jotka kaikki ovat osa kulttuuriperintöprosessia. Monumentalisoiva identiteettityö on jaetun historian eli yhteisön jäsenten yhteiseksi kokeman historian käyttämistä jonkin menneisyyden jäljen, tässä tapauksessa rukoushuoneen, tulkitsemiseen ja symbolimerkityksen perusteleminen.⁵ Yhteisön jäsenet siis ikään kuin rakentavat jostakin monumenttia valitsemisen, tuottamisen, suojelemisen, säilyttämisen tai arvottamisen kautta. Omaksuva identiteettityö taas kohdistuu menneisyyden jälkeen tai symboliin. Kulttuuriperintöyhteisö näkee oikeudekseen pitää omanaan kohdetta, joka liittyy yhteisön historiaan.⁶ Teemahaastatteluissa kysyn rukoushuoneen nykyisestä käytöstä ja siihen suhtautumisesta tutkiakseni juuri omaksuvan identiteettityön roolia. Kolmanneksi identiteettityön muodoksi Sivula erottaa historioivan identiteettityön, joka ”vahvistaa toimijan käsitystä itsestään yhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolla. Historioivan identiteettityön tuloksena on historiatietoinen subjekti.”⁷ Tämä identiteettityön muoto tulee esiin teemahaastatteluissa erityisesti haastateltavan ja rukoushuoneen suhdetta selvittävissä kysymyksissä.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkielmassa käytän teemahaastattelua. Teemahaastattelussa keskustellaan ennalta sovitusta aiheesta teemoittain. Kysymykset eivät ole lukkoon lyötyjä, vaan tilanne elää haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksessa. Tietyt teemat ja aihepiirit tulee käydä kuitenkin läpi käyttökelpoisen aineiston saamiseksi. Etuna teemahaastattelussa on, että haastateltava saa omin sanoin ja esimerkein vastata esitettyyn kysymykseen. Samoin teemahaastattelussa voidaan tehdä tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä tarpeen mukaan.⁸ Teemahaastattelun runko on liitteessä 1.

Henkilökohtaiset haastattelut ovat tutkimuksessani tärkeitä, koska tarkoitus on kysyä haastateltavilta omakohtaisista kokemuksista ja esim. perheeseen liittyvistä muistoista, jotka kiinnittyvät rukoushuoneeseen. Tätä kautta saan selville, mikä rukoushuoneen merkitys on

5 Sivula 2015, 65.

6 Sivula 2015, 65.

7 Sivula 2015, 66.

8 Ruotsala 2005, 65.

paikkana ollut ja millainen identiteettiä rakentava rooli sillä on. Identiteettityöllä on tärkeä merkitys kulttuuriperintöprosessissa.⁹

Taulukko 1. Tutkimushaastattelujen tiedot

Tunniste	Aktiivinen yhteisössä	Haastattelun päivämäärä	Syntymävuosi	Ilmoitettu koulutus/ammatti
M44	1980-luku–2019	23.9.2015	1944	Keskikoulu, merkonomi, sosiaalipäällikkö
M48	1995–edelleen	20.11.2015	1948	Prosessi-insinööri
M40A	2000-luvun alku–2021	21.1.2015	1940	Työväen akatemia, kirjailija, toimittaja
N40	1979–edelleen	19.10.2015	1940	Merkonomi, sihteeri
N27	1970-luku–2010-luvun alku	17.11.2015	1927	Helsingin Yliopisto, Farmaseutti
M29	1978–2000-luvun alku	9.11.2015	1929	Keskikoulu, erikoishammasteknikko
N36	1985–edelleen	15.2.2016	1936	Kauppakoulu, Alkon myyjä
M40B	1983–2000-luvun alku	22.4.2016	1940	Taidemaalari, ylikonemestari, teologian cum laude -arvosana
M51	1978–2005	17.10.2016	1951	Ikonimaalari

Haastattelin tutkimustani varten kasvokkain yhteensä kahdeksaa henkilöä. Lisäksi yhtä henkilöä haastattelin sähköpostin välityksellä välimatkan ja aikataulujen takia. Haastateltujen tiedot on esitetty taulukossa 1.

Sähköpostihaastattelu eroaa kasvokkain tehdystä teemahaastattelusta.

Sähköpostihaastattelussa ei pääse samanlaiseen dialogiin kuin teemahaastattelussa, ja vaikkakin tarkentavien kysymysten tekeminen on mahdollista, on se hidasta eikä sijoitu enää

⁹ Ks. esimerkiksi Smith 2006.

samaan haastattelukontekstiin, vaan muodostaa oman yhteydenottonsa. Kuten Pauliina Latvala kirjoittaa: ”Kirjoittaessa sanomaa ei voida tarkentaa äänenpainolla tai elekielellä”. Kirjallinen ja suullinen teksti eivät kuitenkaan ole vastakkaisia, vaikka niillä eroavuuksia onkin.¹⁰ Sähköpostitse haastattelemani henkilö on hyvin sanavalmis ja hänen vastauksensa olivat hyvin ilmeikkäitä ja tyyliään julkaistavissa sellaisinaan muistelukerrontana.

Valitsin haastateltavat henkilöt niin, että valittu näyte olisi mahdollisimman edustava suhteessa erilaisiin näkökulmiin. Tästä syystä valikoin haastateltaviksi eri-ikäisiä, erilaisissa tehtävissä yhteisössä toimivia, eri asemassa olevia, sekä hallinnossa ja organisoinnissa aktiivisia. Teemahaastattelu mahdollistaa teemojen sisällä eri tavalla muotoiltujen kysymysten esittämisen eri rooleissa oleville haastateltaville. Litteroin nauhoittamani haastattelut.

Valitsin haastateltavia omien tietojeni perusteella: tiesin joitakin henkilöitä, jotka olivat mukana toiminnassa rukoushuoneella. Tämän lisäksi kyselin joiltakin tuntemiltani nykyisin aktiivisilta Porin ortodoksisella kirkolla toimivilta henkilöiltä, keitä vielä hengissä olevia rukoushuoneen aikaan toimineita he muistaisivat. Omien ja muilta saamienei tietojen perusteella laadin listan mahdollisista haastateltavista. Listalle tuli yhteensä 45 nimeä, joista tosin osa oli rukoushuoneella vain vähän tai ollenkaan aktiivisia. Osa henkilöistä oli myös sellaisia, joiden yhteystietoja olisi ollut hankala hankkia.

Rajasin haastateltavat noin kymmenen hengen listaan. Lähestyin haastateltavia sekä henkilökohtaisesti heidät kohdatessani, lähinnä Porin ortodoksisella kirkolla, mutta myös puhelimitse ja sähköpostilla. Pari henkilöä kieltäytyi heti, tai halusivat miettiä asiaa, mikä tarkoitti käytännössä kieltäytymistä. Lopulliset haastattelemani yhdeksän henkilöä valitsin niin, että he muodostivat suhteellisen kattavan kuvan eri-ikäisistä rukoushuoneella toimineista henkilöistä. Valitsin sekä lapsena ortodokseiksi kastettuja kuin myös aikuisiällä liittyneitä, kuten myös karjalaistaustaisia ja ei-karjalaisia. Karjalaisuus on tässä merkittävä tekijä siksi, että ortodoksisuus vakiintui Porin alueelle jatkosodan jälkeen, kun karjalaisia evakkoja sijoitettiin eri puolille Suomea, myös Poriin.

Tunsin haastateltavani ennestään, olenhan itsekkin osa ortodoksien yhteisöä Porissa. Harvan kanssa kuitenkaan olen niin sanotusti läheinen. Pienissä yhteisöissä tuttuus on lähes välttämätöntä, jos itse toimii tai on toiminut aktiivisesti osana yhteisöä. Jonkinlainen tuttuussuhde haastateltaviin oli välttämätön itseasiassa siitä syystä, että pystyin edes

¹⁰ Latvala 2005, 71.

haarukoimaan rukoushuoneella aktiiviset ihmiset. Tuttuus teki haastattelut avoimiksi, rehellisiksi ja rennoiksi. On tietysti olemassa mahdollisuus siihen, että haastateltavat jättivät kertomatta jotain siksi, että he ajattelivat minun pitävän asiaa ”itsestäänselvyytenä”. En kuitenkaan havainnut tällaista: haastatellut puhuivat enemmänkin yleisellä tasolla, ikään kuin kertoakseen laajemmalla yleisölle tai kuvitellulle yleisölle, joka ei asioista tiedä.

Se, että tunnen ortodoksisuutta ja muutenkin aihepiiriä, oli selkeästi vaikuttava tekijä haastatteluissa. En olisi osannut kysyä kysymyksiä kuten nyt tein, jos en tuntisi aihealuetta syvällisesti. Haastateltavat olisivat joutuneet selittämään esimerkiksi tapakulttuuria ja ortodoksisuutta aiheesta ja terminologiasta tietämättömälle. Olen tutkijana kotikentällä. Toisin sanoen esiymmärryksen tutkimusaiheesta on syvempää kuin ortodoksisuuden ulkopuolelta tulevan tutkijan. Tutkimuksessani kuitenkin lähtökohtana haastatteluissa tapahtuvalle vuorovaikutukselle on haastateltavan kokemukset. Tutkijana tavoitteeni on saada esille haastateltavien kokemukset ja tulkinnat rukoushuoneesta, sen muistosta ja merkityksestä ja suhteuttaa nämä omaan esiymmärrykseeni.¹¹ Tämän kotikenttäedun on huomannut myös Kris Clarke, joka oli mukana tutkimuksessa, jossa maahanmuuttajatutkijat haastattelivat omiin yhteisöihinsä kuuluvia henkilöitä. Clarcken mukaan maahanmuuttajatutkijoilla oli huomattavaa etua siitä, että he yhteisön jäsenenä saivat lähestyttyä tutkittavia helpommin kuin yhteisön ulkopuolelta tuleva tutkija. Niin sanottu sisäpiiriläisyys toi nimenomaan luottamusta. Tutkijoiden kannalta oli kuitenkin myös haastavaa kahdessa eri roolissa toimiminen.¹²

Helena Ruotsala kirjoittaa: ”Haastattelu tuo mukanaan vieraan elementin, se on järjestetty tilanne”.¹³ Havaitsin muutamassa haastattelussa, että haastateltavat kokivat tilanteen vieraaksi tai jollain tavalla viralliseksi. Nauhurin läsnäolo pöydällä selvästikin jännitti ainakin alkuosassa haastattelua. Yksi normaalissa kanssakäymisessä puhelias ja muistelevainen vanhempi rouva muisti haastattelun aikana rajallisesti, mutta kun nauhuri suljettiin ja haastatteluhetkeä vielä jatkettiin, hän mainitsi vielä joitakin asioita, joita olimme nauhoitetun haastattelunkin aikana sivunneet.¹⁴ Haastateltavat rennosta tunnelmasta huolimatta tiedostivat nauhoituksen läsnäolon: kaksi haastateltavaa pyysi jättämään arkaluonteisen kohdan nauhalta käyttämättä. Tätä vaatimusta tietenkin noudatan. Yksi haastateltava nainen varoi käyttämästä

¹¹ Ukkonen 2006, 183.

¹² Clarke 2004, 637.

¹³ Ruotsala 2005, 66.

¹⁴ Tästä aihepiiristä ja ikääntyneiden haastattelemisen erityispiirteistä ks. Lumme-Sandt 2005.

juurikaan muiden ihmisten nimiä haastattelun aikana. Useimmat haastateltavani kuitenkin puhuivat muista henkilöistä avoimesti nimiä käyttäen.

Muistellessa tutkija ja haastateltava tekevät yhteistyötä. Pirjo Korkiakangas korostaa, kuinka lukiessaan tai kuunnellessaan toisen muisteluja tutkija ”tekee samaa matkaa” kertojan kanssa.¹⁵ Saman havainnon tein itsekin, ja huomasin, että kysymysten väliin sijoittamani omat muisteluni, pohdintani ja tiedon jakamiseni innostivat haastateltavien muistelua. Pyrin kuitenkin välttämään liikaa ohjaamasta tilannetta tai painostamasta haastateltavaa.

Yhteisön oma historiikki *Unelma omasta kirkosta* on tutkimuksessa osa aineistoa. Tarkastelen kirjaa erityisesti kulttuuriperintöprosessin kehyskertomuksen näkökulmasta yhdessä haastatteluaineiston kanssa. Kirja on aktiivinen osa prosessia ja sen merkitystä yhteisölle kysytään myös teemahaastattelujen yhteydessä.

Käytössäni on myös historiikkitoimikunnan kansio, jossa on kirjan tekoon liittyviä aineistoja, esimerkiksi projektisuunnitelmia, kokouspöytäkirjoja ja käsikirjoituksen raakaversioita. Aineisto valottaa historiikin laatimisen kautta myös kulttuuriperintöprosessin kehyskertomuksen luomista. Kansiossa on mukana myös Pia Vähämäen tekemät kaksi tutkimushaastattelua, jotka ovat omassa tutkimuksessani käyttökelpoisia. Aineiston käyttöluvut mahdollistavat haastatteluaineiston käytön opinnäytetoissa. En kuitenkaan käytä haastatteluja varsinaisesti aineistona, vaan apuna teemahaastattelun painotuksia ja kysymyksiä laatiessani.

Tutkimusta varten käytettävissäni on myös Porin Seudun Tiistaiseura ry:n arkisto, joka sijaitsee Porin ortodoksisella kirkolla. Arkistossa on rukoushuoneen aikaan liittyviä aineistoja, kuten yhteisön tiedotuspäivälehtiä, lehtileikkeitä, pöytäkirjoja ja valokuvia.

Valokuvamateriaalia on käytetty myös haastatteluissa apuna. Arkiston aineistoa käytän taustoituksessa ja haastatteluaineiston tukena.

Satakunnan Museon rakennetun ympäristön tietojärjestelmä PAKKI sisältää tietoja rukoushuoneesta rakennuksena. Olen saanut Satakunnan Museosta opinnäytetyötä varten inventointitiedot rukoushuoneena toimivasta rakennuksesta (Itsenäisyydenkatu 21 A) ja

¹⁵ Korkiakangas 2005, 133.

rakennuksen pihassa olevasta piharakennuksesta¹⁶. Tietojen avulla taustoitan lyhyesti rakennuksesta, vaikkakin työni ei ole missään mielessä rakennustutkimus.

Erittelen ja analysoin aineistoa sisällönanalyysin avulla. Analyysissä painotan aineistolähtöisyyttä, jota ohjaa tutkittavasta ilmiöstä aiemmin tiedetty ja erityisesti tutkimuskysymykset. Sisällönanalyysin avulla tuotettu aineisto saadaan järjestetyksi päätelmiä varten.¹⁷ Litteroidun haastatteluaineiston luokittelen alakysymysten mukaan erilaisten ryhmien alle, jolloin tutkimuskysymyksiin vastaaminen alalukujen muodossa mahdollistuu. Aineistosta rajataan pois ne asiat, jotka eivät ole olennaisia tutkimuksen teon kannalta. Sisällönanalyysin kautta aineisto ikään kuin hajotetaan osiin, joista kasataan uudelleen looginen tutkimuksellinen kokonaisuus. Ennen uudelleenkasaamista osat käsitteellistetään.¹⁸

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä annetaan tilaa aineistosta nouseville tulkinnoille. Analyysissä on kuitenkin varottava sekoittamasta haastateltavien tulkintoja omiinsa.¹⁹ Haastattelu on kertova lähde, joka tarjoaa omaa tulkintaehdotustaan, mutta tutkijan on itse kriittisesti suhtauduttava tarjottuihin tulkintoihin ja muodostettava näin omansa. Tämän tyyppisessä tutkimuksessa haastateltavat eivät myöskään ole varsinaisia faktatiedon lähteitä.

1.3 Eettisiä näkökohtia tutkimukseen

Haastatteluihin liittyy yleisestikin eräitä eettisiä kysymyksiä, jotka tulee ottaa huomioon tutkimusta toteutettaessa. Haastateltavien tunteminen ennalta voi helpottaa suhteen syntymistä haastattelijan ja haastateltavan välillä. Se voi kuitenkin myös vaikuttaa haastattelun kulkuun eri tavoin. Haastatteluja analysoitaessa tämä aspekti tulee ottaa huomioon. Ylipääntensä kaikissa haastattelutilanteissa haastattelijan puhe ja vaikutus keskusteluun on merkityksellinen analyyttisiä päätelmiä tehdessä.²⁰

Eettisen tutkimuskäytännön mukaisesti olen pyytänyt haastattelutilanteessa kirjallisen käyttöluvan aineistoon ja kaikki haastateltavat ovat olleet tietoisia siitä, mihin aineistoa

16 Kiitokset Liisa Nummelinille ja Tuulikki Kiilolle ystävällisestä avusta.

17 Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.

18 Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.

19 Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-111.

20 Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11.

käytetään. Informoin haastateltaviani tutkimuksen tarkoituksesta ja sen vapaaehtoisuudesta. Kaikki haastattelemanani antoivat luvan aineistoon ja suhtautuivat myönteisesti tutkimukseen.

Tutkimukseeni liittyy interventioaspekti. Tutkimukseni on väliintulo kulttuuriperintöprosessiin. Omat valintani tutkijana vaikuttavat prosessiin eri tavoin. Tutkijan läsnäolo yhteisössä voi vaikuttaa tutkittavien odotushorisonttiin ja kokemusmaailmaan. Tutkijana olen mukana nostamassa menneisyyden jälkiä kulttuuriperinnöksi. Interventioaspekti on otettava huomioon tutkimuksen teossa kokonaisvaltaisesti sekä aineistontuottamis- että analyysivaiheessa. Pysin luonnollisestikin neutraaliin asenteeseen ja tulokulmaan.

Metodologisena haasteena tutkimuksessani on osallisuuteni yhteisössä. Se ei kuitenkaan tarkoita, että tutkija ei voisi tutkia yhteisöä, jossa hän on itse osallisena. Tutkimuksessa täytyy kuitenkin pohtia sitä, miten oma osallisuus on voinut vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ja ennakkokäsityksiin. Pysin huomioimaan oman osallisuuteni paitsi itsereflektion avulla, myös tutkimuskirjallisuuden avulla.²¹ Toisaalta tällainen sisäinen näkökulma ei ole mitenkään tuntematon etnografisessa tutkimuksessa, varsinkaan vähemmistöjen tutkimuksessa, jossa sitä on jopa korostettu.²² Haastatteluissa vaadittava haastattelijan oma aihepiirin tuntemus²³ on sisäisen näkökulman etu. Tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa on huomioitava oma osallisuuteni tutkittavassa yhteisössä ja sen vaikutus tutkimuksen kulkuun. Varsinaisesti autoetnografisesta otteesta ei kuitenkaan tutkimuksessani ole kyse.

1.4 Rukoushuone rakennuksena

Itsenäisyydenkatu 21 A:ssa, tontilla 1320, sijaitsee puinen rakennus, joka on aiemmin toiminut Tampereen ortodoksisen seurakunnan Porin alueen ortodoksisen rukoushuoneena. Nykyisin rakennus toimii Venäjän ortodoksisen kirkon, Moskovan patriarkaatin, alaisena Kazanin Jumalanäidin ikonin kirkkona. Kirkoksi rakennuksen paljastaa lähinnä katolla oleva kullattu pieni kupoli.

Minna Halosen kirjoittaman inventointiraportin mukaan Itsenäisyydenkadun – silloisen Etelä-Linjakadun – varrella entisellä tontilla 320 oli 1890-luvulla neljä asuinrakennusta. Nykyisin

21 Esim. Suojanen 1978, Suojanen 1997, Ruotsala 2002.

22 Olsson 2005, 285.

23 Hirsjärvi & Hurme 2001, 68.

entinen tontti 320 on lohkottu tonteiksi 1320 ja 2320. Itsenäisyydenkatu 21 A:n kohdalla sijaitsi 1800-luvun puolivälissä asuinrakennus tontin itäsivulla palokadun suuntaisesti. Rakennuksen pihalla oli kaivo pihan keskiosassa. Tontilla asui 1900-luvun alussa ajureita ja 1920-luvulla autonohjaajia. Suurimmat muutokset tontille tehtiin 1900-luvun alkupuolella, jolloin tontti lohkottiin kahdeksi pihaksi, nykyiset Itsenäisyydenkatu 21 A ja Itätullinkatu 22.²⁴

Nykyiset Itsenäisyydenkatu 21 A:ssa sijaitsevat rakennukset valmistuivat vuonna 1932. Silloin kohosivat rukoushuoneena myöhemmin toimineen asuinrakennuksen länsiosa sekä pihaan tiilinen piharakennus. Vuonna 1939 vanha puinen piharakennus palokadun varressa purettiin ja sen paikalle nousi asuinrakennuksen itäsiipi.²⁵

1932 valmistuneessa hirsirunkoisen puolitoistakerroksisen asuinrakennuksen länsiosassa oli kaksi huoneistoa, jotka olivat todennäköisesti eteinen, keittiö ja asuinhuone –tyyppiä. Pihaan johtaa kaksi kuistia. Rakennuksen pohjakaava vastaa 1930-luvun mallia, mutta ulkoasultaan rakennus on enemmän 1920-luvun tyyliä. 1939 rakennettu itäsiipi on tehty länsiosan mallin mukaan.²⁶

Inventointiraportin mukaan asuinrakennus muutettiin 1970-luvun lopulla ortodoksisen seurakunnan rukoushuoneeksi. Katusivun ikkunat muutettiin ristikarmimallisista isoiksi yksiruutuisiksi ja katolle asetettiin sipulikupoli. Sisätiloiltaan länsiosa muuttui huomattavasti, kun 1980-luvulla avattiin kadunpuoleinen huonetila yhtenäiseksi rukoushuonesaliksi. Itäsiiven asuinhuonetilat ovat säilyneet lähes alkuperäisen pohjakaavan mukaisena.²⁷

Itäsiipi oli rukoushuoneen toimiessa aluksi vuokralla.²⁸ Ilmeisesti myös länsiosan toinen pääty on ollut vuokralla, sillä vuonna 1986 tehtiin remontti, jonka seurauksena rukoushuone sai

24 Pakki – Satakunnan Museo. Kohteen inventointiraportti. Itsenäisyydenk. 21 a (rakennus 1), Tontti 1320.

25 Pakki – Satakunnan Museo. Kohteen inventointiraportti. Itsenäisyydenk. 21 a (rakennus 1), Tontti 1320.

26 Pakki – Satakunnan museo. Kohteen inventointiraportti. Itsenäisyydenk. 21 a (rakennus1), Tontti 1320, Asuinrakennus.

27 Pakki – Satakunnan museo. Kohteen inventointiraportti. Itsenäisyydenk. 21 a (rakennus1), Tontti 1320, Asuinrakennus.

28 M44.

lisätilaa lähes 60 neliötä, josta noin puolet tuli suoraan lisätilaksi jumalanpalveluksia varten.²⁹ Remontin syynä olivat tilanahtaus sekä vesijohtojen jäätyminen talvella. Remontissa entinen vuokra-asunto liitettiin rukoushuoneeseen. Näin saatuun tilaan tehtiin kokous- ja kerhotila ja uusi keittiö. Vanhan keittiön tilalle tuli sisäänkäynti itse rukoushuonesaliin ja tuohusten myynti.³⁰

1.5 Genius loci

Rukoushuone ei ole paikkana mikä tahansa tila, johon liittyy muistoja ja elettyä elämää, vaan se on uskonnollinen tila. Rukoushuoneeseen kirkollisena tilana liittyy oma paikan henkensä, *genius loci*. Anne-Mari Forss kirjoittaa siitä, kuinka kirkollinen tila koetaan aina omana erityisenä paikkanaan siihen liittyvine konventionaalisine merkkeineen ja symboleineen³¹. Ortodoksisen rukoushuoneen tapauksessa tällaisia symboleja ovat esimerkiksi ikonit ja alttarin kuvaseinä, ikonostaasi.

Saksalainen filosofi Gernot Böhme yhdistää kirkollisen *genius locin* kirkolliseen tunnelmaan, mutta Forss kritisoi tätä siitä syystä, että tunnelmalla ja *genius locilla* on selkeitä eroja.

Tunnelma voi vaihtua nopeastikin, mutta *genius loci* on pysyvämpi. Sitä voisi kutsua paikan identiteetiksi. *Genius loci* on tietynlainen paikan kokonaiskokemus, joka rakentuu paikan aistein havaittavien elementtien, ajallisen syvyyden, historiallisen ulottuvuuden, kollektiivisen muistin, sosiaalisen ulottuvuuden, tunnelman ja mielikuvien kokemisen kautta. *Genius loci* voi toki myös muuttua paikan ominaisuuksien muuttuessa.³²

Rukoushuoneen tilan tapauksessa on selvää, että sen tunnelma on muuttunut rakennuksen käytön muuttuessa suomalaisesta ortodoksisesta rukoushuoneesta Moskovan patriarkaatin alaiseksi kirkoksi³³, mutta sen *genius loci* on pysynyt suhteellisen samana, onhan kyse kirkollisesta tilasta. Siitä syystä, että rukoushuoneella ei ollut esimerkiksi arkkitehtonisia kirkollisia elementtejä, jotka olisivat pysyviä, lukuun ottamatta katolla olevaa kupolia, tilan *genius loci* olisi varmasti muuttunut, mikäli tila olisi muutettu profaaniin käyttöön.

29 Vuorosoitto toukokuu 1986.

30 Vuorosoitto huhtikuu 1986.

31 Forss 2010, 124.

32 Forss 2010, 124-125.

33 Rukoushuoneen ja kirkon eroista enemmän luvussa 2.1.

”Sakraalitilan tulee pyhänä tilana olla erotettu muusta tilasta.”³⁴ Ortodoksisen pappisseminaarin opettajana toiminut Matti Sidoroff kritisoi nykyistä tendenssiä suunnitella sakraalitila siten, että sitä voidaan käyttää ns. monitoimitarkoituksiin. Porin ortodoksisen rukoushuoneen ja nykyisin myös Porin ortodoksisen kirkon kohdalla on kuitenkin toimittu juuri näin käytännöllisistä syistä. Nykyisellä kirkolla seurakuntasali on eteishuoneen erottamana rajattu omaksi tilakseen varsinaisesta kirkkosalista, jonka puitteissa jumalanpalvelukset toimitetaan. Seurakuntasali on kirkkosalin jatkeena, mutta kuitenkin omana tilanaan, jolloin tilaa voidaan käyttää esimerkiksi kahvitukseen, luentoihin ja myyjäistilaisuuksiin. Rukoushuoneella on ilmeisesti tiedostettu ortodoksinen näkemys sakraalitilan pyhydestä, erotuksena ”profaanista”, sillä haastateltavanikin muistelee rukoushuoneella olleen mahdollista vetää ikonostaasin eteen väliseinä, jolloin sekä symbolisesti että konkreettisesti sakraalitilan pyhin paikka, alttarihuone, voitiin sulkea ja erottaa muusta tilasta.³⁵

34 Sidoroff 1992, 53.

35 M44.

2 Kulttuuriperintöyhteisön identiteettityötä

Tässä luvussa tutkin alatutkimuskysymykseni mukaisesti, miten kulttuuriperintöyhteisön jäsenet tekevät identiteettityötä rukoushuoneen kautta. Käytän teoreettisena pohjana Anna Sivulan kehittämää jakoa identiteettityön kolmesta eri muodosta, jotka kaikki ovat osa kulttuuriperintöprosessia. Monumentalisoiva identiteettityö on jaetun historian eli yhteisön jäsenten yhteiseksi kokeman historian käyttämistä jonkin menneisyyden jäljen, tässä tapauksessa rukoushuoneen, tulkitsemiseen ja symbolimerkityksen perustelemiseen³⁶. Yhteisön jäsenet siis ikään kuin rakentavat jostakin monumenttia valitsemisen, tuottamisen, suojelemisen, säilyttämisen tai arvottamisen kautta. Omaksuva identiteettityö taas kohdistuu menneisyyden jälkeen tai symboliin. Kulttuuriperintöyhteisö näkee oikeudekseen pitää omanaan kohdetta, joka liittyy yhteisön historiaan³⁷. Teemahaastatteluissa kysyn rukoushuoneen nykyisestä käytöstä ja siihen suhtautumisesta tutkiakseni juuri omaksuvan identiteettityön roolia. Kolmanneksi identiteettityön muodoksi Sivula erottaa historioivan identiteettityön, joka ”vahvistaa toimijan käsitystä itsestään yhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolla. Historioivan identiteettityön tuloksena on historiatietoinen subjekti”³⁸. Tätä identiteettityön muotoa tarkastelen erityisesti suhteessa Porin ortodoksien yhteisön laatimaan ja julkaisemaan historiateokseen. Historiikkia tutkin erityisesti toisen alatutkimuskysymykseni, millainen rooli historiikilla on kulttuuriperintöprosessissa, näkökulmasta.

Kulttuuriperintöyhteisön jäsenten identiteettityössä tarvitaan Anna Sivulan mukaan kolmea erilaista identiteettityökalua. Ne ovat menneisyyden tulkinta eli jaettu historia, jonka yhteisön jäsenet jakavat, osallisuuskokemus, jonka kautta yhteisön jäsenet ovat osallisia sekä jaetusta historiasta että menneisyyden jäljistä, kuten rukoushuoneesta, ja menneen jäljet tai menneisyyden symbolit, joista yhteisön jäsenet kokevat olevansa osallisia ja joiden merkityksen ja kulttuuriperintöarvon jaettu historia vahvistaa.³⁹ Otan tutkimuksessani huomioon, miten yhteisö käyttää näitä työkaluja identiteettityössään.

36 Sivula 2015, 65.

37 Sivula 2015, 65.

38 Sivula 2015, 66.

39 Sivula 2015, 65.

Tommi Lehtosen mukaan uskonnollisen yhteisön vahvuus on sen kyvyssä säilyttää perinne. Identiteetti perustuu muistiin, joten perinteen muistaminen on tärkeää sekä yhteisölle että yksilölle. Menneisyyden, aikaisemmin tapahtuneen, valinnat vaikuttavat siihen, miten yksilö tässä ajassa tekee päätöksiä. Jos yhteisö on unohtanut menneisyytensä, on sen vaikea myös ratkaista mitä se haluaa tulevaisuudelta. Kollektiivinen muisti onkin uskonnollisen yhteisön olemassaolon perusta.⁴⁰ Porin ortodoksien yhteisö koostuu Suomen ortodoksien kirkon Tampereen seurakunnan Porin pyhäkköyhteisön jäsenistä ja muista, jotka käyvät ja toimivat aktiivisesti Porin ortodoksisella kirkolla. Pelkkä kuuluminen seurakuntaan ei tietenkään vielä automaattisesti tee yksilöstä pyhäkköyhteisön jäsentä, vaan mukanaolo ja oma kokemus osallisuudesta yhteisöön. Tässä tutkimuksessa olen keskittynyt erityisesti siihen osaan ortodoksien yhteisöä, joka oli mukana toiminnassa myös rukoushuoneella. Näin yhteisön ulkopuolelle tässä tutkimuksessa pääosin jäivät myöhemmin yhteisön jäseniksi tulleet.

2.1 Rukoushuone vai tsasouna

Porin ortodoksien yhteisössä tärkeäksi osaksi kollektiivista muistia rakentui Porin V kaupunginosassa sijainnut rukoushuone. Pyhän apostoli ja evankelista Johannes Teologin muistolle omistettu rukoushuone Itsenäisyydenkatu 21A:ssa toimi Porin ortodoksien kokoontumispaikkana vuodesta 1976 aina vuoteen 2002, jolloin Käppärään valmistui Porin ortodoksinen kirkko. Virallisesti rukoushuone vihittiin käyttöön helmikuussa vuonna 1979. Rakennusta ei tänä aikana missään vaiheessa vihitty kirkoksi, vaan se pysyi rukoushuoneena sen luovuttamiseen asti.

Varsinkin Karjalassa käytettiin rukoushuoneesta nimitystä tsasouna. Nimi tulee venäjän sanasta часовня, joka viittaa venäjän sanaan час, 'tsas', joka tarkoittaa tuntia tai hetkeä. Nimitys viittaa siis siihen, että tsasouna eli rukoushuone on tarkoitettu pääasiassa hetkipalvelusten ja muiden maallikoiden toimittamien palvelusten pitopaikaksi. Tsasouna on usein kirkkoa vaatimattomampi eikä siinä yleensä ole erillistä alttarihuonetta⁴¹, vaikkakin Porin rukoushuoneella oma alttarihuone oli. Sisänäkymältään rukoushuone voi olla hyvinkin paljon kirkon näköinen.

⁴⁰ Lehtonen 2005, 83.

⁴¹ Arseni 1999, 268.

Kuva 1. Rukoushuoneen ikonostaasi, jonka takana sijaitsi alttarihuone. Kuva: Sylvi Kirjavainen.

Rukoushuoneessa ja kirkossa on kyse kahdesta erilaisesta sakraalista tilasta. Porin rukoushuonetta ei haluttu vihkiä kirkoksi, koska kerran kirkoksi vihittyä rakennusta ei saisi enää muuttaa muuksi. Kuten haastateltu asian ilmaisi: ”Jos se olis vihitty kirkoksi niin sitä ei olis voitu vaihtaa enää, koska kirkkoa ei periaatteessa voida muuttaa takas mihinkään muuhun vapaaehtoisesti”⁴². Entinen Suomen ortodoksisen kirkon arkkipiispa Johannes (Rinne) kirjoittaakin kirkollisen lain jyrkästi linjasta kirkon käyttötarkoituksen muuttamiseen: ”Kanonit kieltävät nimenomaan kerran vihityn ja pyhitetyn rakennuksen maallistamisen, ja kieltävät myös sen maallikoille luovuttamisen”⁴³.

Vanhimmassa kanonisessa perinteessä esim. liturgian (ehtoollisjumalanpalveluksen) toimittaminen on kielletty rukoushuoneissa. Liturgia voidaan toimittaa vain piispan erityisluvalla. Arkkipiispa Johannes jatkaa: ”Meillähän on tietysti rukoushuoneistakin tullut ihmisten ajattelussa kuin luonnollisia liturgian paikkoja, mitä ne eivät vanhemmassa karjalaisessakaan perinteessä ole olleet”⁴⁴. Rukoushuoneessa ei ole siis vihittyä alttaripöytää. Suomessa on jouduttu ja sittemmin myös totuttu rukoushuoneessa toimitettuihin liturgioihin, onhan rukoushuone monin paikoin ainoa kirkollinen tila, jossa seurakunta voi kokoontua. Näin on varsinkin alueilla, joissa ortodoksista väestöä ei ole kovin paljon, kuten Satakunnan seudulla.

42 M44.

43 Johannes 1992, 40.

44 Johannes 1992, 47.

Haastatellut yhtenäisesti olivat sitä mieltä, ettei rukoushuoneesta yleisesti käytetty nimitystä tsasouna. Rukoushuone ei rakennuksenakaan muistuttanut karjalaista hirsikappelia, tsasounaa. Entisenä asuintalona se ei ulkonaisesti tai maisemallisesti muistuttanut ortodoksista pyhäkköä, vaan pikemminkin omakotitaloa⁴⁵. Ortodoksiselle kirkolle tyypillinen kupoli saatiin hankituksi Valamon luostarista Heinävedeltä vuonna 1984⁴⁶. Yksi haastattelemani muisteli, että vanhempi, nimenomaan (nykyisen) rajan takaa tullut väki saattoi käyttää tsasouna-sanaa, ikään kuin vanhasta tottumuksesta⁴⁷. Toinen haastateltava muisteli, että tsasouna-sanaa käyttivät seurakuntalaiset ja erityisesti karjalaiset. Sen sijaan virallisesti puhuttiin aina rukoushuoneesta.⁴⁸

Jälleenrakennuskaudella ja sen jälkeen on ortodoksiseen maisemaan tullut niin sanottuja uustraditionaalisia elementtejä: pyöröhirsisiä tsasounia, perinteisiä hautamuistomerkkejä ja matkamiehenristejä. Petri Raivo näkee nämä uustraditionaaliset elementit osana sodan jälkeen perustettujen seurakuntien jäsenten uskonnollis-kulttuurisen identiteetin vahvistumista. Kirkkokunnasta on tullut näkyvä. Tämä on näkynyt juuri pyhäkkörakentamisessa, ja lähtökohta ovat olleet Karjalan ortodoksisesta maisemasta valikoidut piirteet.⁴⁹ Porissa maisemalliset elementit eivät ainakaan rukoushuoneen tapauksessa olleet tärkeitä, pikemminkin niin, että tarve omille tiloille saneli valintaa. Karjalaistyylinen tsasouna oli kyllä jossain vaiheessa suunnitteilla Poriin rakennettavaksi, mutta kirkon rakennustoimikunta ei suositellut sitä. Toimikunta ajatteli, että kaupungissa pitää olla nimenomaan kirkko.⁵⁰ Idea tsasounasta kuitenkin sijoittui myöhempään oman kirkon rakentamisprosessiin, se ei ollut läsnä vielä rukoushuonetta hankittaessa.

Rukoushuonetta ei siis mielletty karjalaiseksi rukoushuoneeksi, tsasounaksi. Vaikka suurin osa Porin alueella toimineista ortodokseista oli karjalaistaustaisia, ei rukoushuoneesta haluttu selvästikään rakentaa mitään Karjala-monumenttia. Oma uskonto haluttiin ehkä sopeuttaa osaksi länsisuomalaista kulttuuria ja kulttuurimaisemaa. Toisaalta rukoushuonetta edelsi pitkä

45 M51.

46 M51, ks. myös <http://hapastefanos.blogspot.com/2015/11/valamon-kupoli-heinavedelta-e.html?spref=tw>

47 M29.

48 N27.

49 Raivo 1996, 215.

50 M44.

etsikkokausi, jolloin omia tiloja ei ollut. Luovutetulle alueelle jäivät kirkot ja rukoushuoneet, eikä niitä Satakunnassa ennestään ollut. Porissa ortodoksien keskuudessa oli haastateltavani mukaan myös varsinkin 1970-luvulta lähtien myös kirkkoon liittyneitä länsisuomalaisia, joilla ei ollut Karjala-taustaa⁵¹. Heillä ei ollut sellaista maisemallista ja esteettistä painolastia kuin Karjalan evakoilla, jotka olivat eläneet kulttuurisesti ortodoksisessa ympäristössä. Oman tilan etsimisessä meni kuitenkin vuosikymmeniä, joten voidaan ajatella, että lähes mihin tahansa paikkaan oltiin tyytyväisiä.

Pohdiskeluun taipuvainen haastateltavani yhdisti tsasouna-sanana enemmän venäläisyyteen ja leimaantumisen pelkoon venäläisyyden kautta:

H: Silloin kun tulit mukaan siihen silloin 83, niin puhuttiinko koskaan tsasouna, vai oliko se aina vaan rukoushuone? Käytettiin sitä tsasouna?

V: Ei. Ei käytetty. Jotkut voi... Ei käytetty tällaista tsasouna-nimitystä. Se oli katsos venäjänkielestä tullut sana, niin ei käytetty. Tämä Suomen ortodoksinen väestö ei ollut myötämielistä venäläiselle kulttuurille ja venäläisille ihmisille ollenkaan. Siel vältettiin kaikkia tällaisia venäläisiä

H: Oliko siin sellaista että haluttiin olla näkymättömiä, ettei vaan ihmiset luule ryssiksi?

V: Sitäkin, sitäkin, siihen varmasti liitty tietysti sitä, sit oli myöskin sitä sodan, talvisodan myyttistä historiaa, ja sitten venäläisvihaa mikä eli sen ikäisissä ihmisissä niin kuin veitsi voissa.⁵²

Haastateltavani siis liitti tsasouna-sanana välttämisen nimenomaan venäläisyyteen ja sen välttelemiseen ja vastustamiseenkin, suoranaiseen venäläisvihaan, ei niinkään ajatukseen karjalaisuudesta ja sen jatkumosta evakkojen toiminnassa. Hän ei nähnyt, että suomalaiset ortodoksit olisivat millään tavalla myötämielisiä venäläisyydelle. Haastateltavani toimi myöhemmin aktiivisesti venäläisessä ortodoksisessa kirkossa, mikä voi osaltaan selittää hänen mielipiteitään, mutta toisaalta lainauksessa esitetyissä näkemyksissä näkyy myös syitä, miksi hän siirtyi Suomen ortodoksisesta kirkosta Venäjän ortodoksiseen kirkkoon.

Rukoushuone ei ulkoisesti mitenkään muistuttanut ortodoksista pyhäkköä, ainakaan ennen 1980-luvulla katolle asetettua kupolia. Rakennus ei siis mitenkään tuonut esiin esimerkiksi venäläisyysassosiaatioita. Ulkonäöllisesti rakennus olisi sopinut myös jälleenrakennuskauden

51 N27.

52 M40B.

”neutraaliin” arkkitehtoniseen kuvakieleen⁵³. Myöskään haastatteluissa ei tullut esille, että rukoushuoneella toimineet olisivat kohdanneet syrjintää tai edes kummastelua ortodoksisuutensa vuoksi. Rukoushuoneen Itätullin kaupunginosalle tyypillinen ulkonäkö oli varmasti osasyynä tähän. Rukoushuone ei puutalona noussut mitenkään esiin muusta rakennetusta ympäristöstä. Ainoastaan kupoli on voinut erottaa rakennuksen kirkoksi ympäröivistä rakennuksista.

Kuva 2. Rukoushuoneen rakennus vuonna 2005. Kuva: Satakunnan Museon PAKKI-tietokanta.

Kuva 3. Rukoushuoneen rakennus 1960-luvun lopulla. Kuva: Satakunnan Museon PAKKI-tietokanta.

Ylemmässä kuvassa on rukoushuoneen kiinteistö vuoden 2005 asussa. Alemmassa kuvassa kiinteistö on 1960-luvun asussa, ennen rukoushuoneeksi muuttamista. Kuvia vertaamalla

53 Ks. Hanka 2008, 294-295.

huomaa, että vuosikymmenten kirkollinen toiminta ei ole juuri muuttanut kiinteistön ulkoasua. Selkeimmin huomattavissa ovat muuttuneet ikkunat ja maltillisen kokoinen kupoli katolla. Ulkonaisesti rukoushuone ei erotu ortodoksisena pyhäkkönä.

Yhteisössä toimivien ihmisten arvostus ja kiintymys rukoushuoneeseen eivät liittyneet siis kirkollisen rakennuksen ulkoiseen muotoon. Myöskään 1970-luvulta lähtien uusina jäseninä liittyneitä ei varmastikaan houkutellut ulkonainen loiste, sillä sitä ei rukoushuoneella ollut tarjolla.

2.2 Yhteisön oma historiateos jaettuna historiana

Kulttuuriperintöyhteisö tarvitsee Sivulan mukaan identiteettityössään jaettua historiaa. Hänen mukaansa jaettu historia on ”se menneisyyden tulkinta, jonka yhteisön jäsenet (enemmän tai vähemmän eripuraisesti) jakavat keskenään ja jota he esittelevät myös ulospäin omana historianaan.”⁵⁴ Porin ortodoksien yhteisön kohdalla jaettu historia on konkretisoitunut kirjaksi yhteisön historiasta.

Teoksen *Unelma omasta kirkosta – Porin seudun tiistaiseuran viisi vuosikymmentä* on julkaissut Porin Seudun Tiistaiseura ry⁵⁵. Tiistaiseura on yhdistys, jonka alla monet Porin ortodoksien yhteisön tapahtumat, talkoot, kirkkokahvit ja kokoontumiset järjestetään. Tiistaiseura ei ole sama asia kuin seurakunta, joka virallisena tahona ylläpitää Porin ortodoksista kirkkoa ja sen toimintaa. Tiistaiseura on enemmänkin yhteisön jäsenten oma yhdistys, jonka puitteissa erilaista toimintaa on mahdollista järjestää. Useimmat haastattelemani ovat tiistaiseuran jäseniä, vaikkei jäsenyys olekaan tietenkään missään mielessä pakollista aktiivisuudelle yhteisössä. Monet haastateltavani itse asiassa yhdistävät toimimisen aktiivisena tiistaiseurassa toimimiseen yhteisössä. Esimerkiksi yhdessä haastattelussa kysyin aktiivisuudesta:

54 Sivula 2015, 64.

55 Yhdistyksen nettisivujen mukaan ”Porin Seudun Tiistaiseura toimii Porin ortodoksisen kirkon tukijärjestönä, jonka tarkoituksena on vahvistaa jäsenten hengellistä kasvua, elävää yhteyttä ortodoksiseen kirkkoon ja yhteisöllisyyttä. Tiistaiseura on kaikkien muiden Suomen tiistaiseurojen tapaan Pyhien Sergein ja Hermanin Veljeskunta ry:n jäsen.” Porin Seudun Tiistaiseuran verkkosivut 2022, <<http://www.porinseuduntiistaiseura.fi/>>.

H: Niin, aikaisemmin ollut aktiivinen

V: Aikaisemmin ollu sihteeri pienen aikaa ja puheenjohtaja hetken aikaa.⁵⁶

Kontekstista ymmärrän, että haastateltava tarkoittaa tiistaiseuran sihteerä ja puheenjohtajaa, vaikka tässä kohtaa eikä aiemminkaan tiistaiseuraa eksplisiittisesti mainittu. Tiistaiseura on toiminut myös yhdistyksenä, joka on halunnut tehdä historiateoksen yhdistyksen ja samalla koko ortodoksien yhteisön menneisyydestä Porin alueella. Tiistaiseuraa ei voi kokonaan samaistaa kulttuuriperintöyhteisöön, mutta se on aktiivisena toimivana kulttuuriperintöprosessissa.

Kolmas identiteettityön muoto on Sivulan mallissa historioiva identiteettityö. Se ”vahvistaa toimijan käsitystä itsestään yhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolla. Historioivan identiteettityön tuloksena on historiatietoinen subjekti”⁵⁷. Historioivassa identiteettityössä toimija ikään kuin asettaa itsensä nykyisyydestä käsin osaksi menneisyyttä ja myös tulevaa. Porin ortodoksien yhteisö on tehnyt historioivaa identiteettityötä erityisesti laatimalla oman kirjan *Unelma omasta kirkosta*.

Kirjan tekemisen motiivina on ollut se, että kirjan ilmestymisvuonna 2012 Porin Seudun Tiistaiseura ry täytti 50 vuotta. Kirjaa varten perustettiin viisihenkinen historiikkitoimikunta.⁵⁸ Kirjan ilmestyessä myös Porin ortodoksinen kirkko täytti 10 vuotta. Kirjalla on haettu myös näkyvyyttä ulospäin, sillä sitä jaettiin kirjastoihin ja lehdistölle⁵⁹.

Kulttuuriperintöprosessi tarvitsee toimiakseen kehyskertomuksen, jonka yhteisön jäsenet (enemmän tai vähemmän) jakavat. Menneisyyden jälki, aineeton tai aineellinen, saa vahvistusta merkitykselleen yhteisössä kehyskertomuksen kautta. Menneisyyden jäljelle, tässä tapauksessa rukoushuoneelle, tulee kulttuuriperintöarvoa suhteessa kehyskertomukseen.⁶⁰ Haastattelujeni perusteella *Unelma omasta kirkosta* -kirja palvelee jaettuna historiana ja

⁵⁶ M29.

⁵⁷ Sivula 2015, 66.

⁵⁸ *Unelma omasta kirkosta* 2012, 4-5. Historiikkitoimikuntaan kuuluivat Pia Vähämäki (puheenjohtaja), Antero Luonila (sihteeri), Elli Honkala, Arja-Kaarina Kunttu ja Simo Ojanen.

⁵⁹ Porin Seudun Tiistaiseura ry:n arkisto, TS historiikki -kansio, Historiikkitoimikunnan projektisuunnitelma 12.6.2012.

⁶⁰ Sivula 2015, 64.

kehyskertomuksena kulttuuriperintöprosessissa, sillä haastatellut näkevät sen pääosin kuvaavan menneisyyttä sellaisena, kuin he sen muistavat. Yksi haastateltavistani kertoo:

H: Miten siinä kirjassa kun sitä lukee, kuvaako se sitä menneisyyttä kuten muistat, totuudenmukaisesti?

V: Juu! Tämä on just sillain kun se oli se asia. Kyllä ihan näin se oli, kyllä.⁶¹

Haastatellut ovat jokseenkin sitoutuneita kirjan tulkintoihin menneisyydestä. Selkeästi eroavia tulkintoja menneisyyden kulusta ei tullut haastatteluissani esiin, mutta joitakin aihepiirejä, joista kirjassa ei puhuta, olisi haluttu esiin. Tällaisia olivat esimerkiksi Porin alueen ortodoksien aika ennen rukoushuonetta, ”etsikkovaihe”⁶². Toinen kaipasi enemmän muisteluksia suurista persoonista, jotka ovat nyt jo poismenneitä ja myöskin enemmän kuvausta rukoushuoneen saamisesta, kunnostamisesta ja sisustamisesta⁶³. Esiin nousi myös yhden haastateltavan toimesta rukoushuoneen laajennus, jota on kuitenkin itseasiassa käsitelty kirjassa. Mielenkiintoisesti hän mainitsee myös pelon näkymisestä maailmalle.⁶⁴ Haastateltavani siis viittaa siihen, että ortodoksien yhteisö rukoushuoneella olisi pelännyt ulospäin näkymistä ja halunnut pysytellä omissa oloissaan.

Yhteisön jäsenet ovat olleet mukana kirjan teossa aktiivisesti. Kirja perustuu arkistolähteitten ohella suurimmaksi osaksi joko ihmisten itse kirjoittamiin muisteluihin tai heidän haastatteluihinsa. Olen itsekin kirjoittanut pyynnöstä teokseen kaksi artikkelia, ensimmäinen esseemäisen pohtiva ”Porin Seudun Tiistaiseura turkulaistunein silmin” ja toinen amatöörihistoriikille tyypillinen ”Historiikki historiikin sisällä: Porin ortodoksien perheleiri”. Yhteisön jäsenet, itseni mukaan lukien, ovat siis itse olleet tekemässä yhteisön menneisyydestä historiaa sen sijaan, että historiateoksen olisi laatinut jokin ulkopuolinen taho. Tämän voi ajatella olevan historioivaan identiteettityöhön sitouttava tekijä. Haastattelemistani henkilöistä moni on ollut mukana kirjan teossa. Kolme heistä on ollut varsinaisessa historiikkitoimikunnassa⁶⁵, yksi on kirjoittanut omista muistoistaan luvun teokseen⁶⁶ ja yksi

61 N36.

62 N40.

63 M48.

64 M51.

65 M44, M40A, N40.

66 M51.

luku on kirjoitettu henkilön haastattelun perusteella⁶⁷. Kaikki haastatellut eivät ole olleet mukana kirjan teossa, joten kaikilla ei ole omakohtaista suhdetta kirjaan. Oman tutkimukseni kannalta tämä onkin toivottavaa, sillä haastatteluissa halusin selvittää historiateoksen roolia kulttuuriperintöprosessissa ja sitä, miten se kuvaa menneisyyttä kuten haastatellut sen muistavat. Jos kaikki haastatellut olisivat olleet kirjan teossa aktiivisia, olisi voinut olla hankalaa saada puolueettomia tai neutraaleja vastauksia.

Yhteisön oman historian laatiminen saa motivaationsa muistinmenetyksen pelosta⁶⁸. Historiateokseen onkin haastateltu monia sellaisia yhteisön jäseniä, joita olisin voinut omaan tutkimukseenikin haastatella, mutta se ei ollut mahdollista siitä syystä, että he ovat jo kuolleet. Moni haastateltavanikin kiinnittää huomiota siihen, miten moni rukoushuoneen ajan aktiivinen toimija on nyt jo edesmennyt⁶⁹. Usein omissa haastatteluissanikin keskustelu kääntyi jo edesmenneisiin yhteisön aktiivisiin toimijoihin. Haasteltavat halusivat muistella heitä nimenomaan omasta aloitteestaan.

Historiateoksessa esitetty historia ohjaa lukijan, erityisesti yhteisön jäsenen, tulkintoja menneisyydestä. On selvää, että kirjan tekeminen on ollut merkittävä osa kulttuuriperintöprosessia. Itse kirjassa rukoushuoneen merkitystä ei juurikaan korosteta tai tuoda merkittävästi esille, mutta se toki mainitaan yhteisön pitkäaikaiseksi kokoontumispaikaksi ja yhdeksi yhteisön saavutuksista. Historioiva identiteettityö ei edellytäkään menneisyyden jälkien työstämistä symboleiksi⁷⁰. Kirjan kautta on tehty historioivaa identiteettityötä, joka tuottaa historiatietoisin subjektin. Historiateoksen kautta yhteisön nuoremmatkin jäsenet ovat tietoisempia yhteisön menneisyydestä kuin aikaisemmin.

Kysyin teemahaastatteluissani, ovatko haastateltuni palanneet kirjan kautta aikoihin rukoushuoneessa. Tällä halusin selvittää sitä, onko historiateos aktiivisen muistelun väline. Monet haastateltavat kyllä lyhyesti myöntävät, että ovat kirjan kautta palanneet rukoushuoneen aikaan ja muistoja siitä ajasta tulee mieleen, mutta eivät millään tavalla mainitse tai korosta kirjan roolia muistelussa⁷¹. Monet sen sijaan intoutuivat muistelemaan

67 N27.

68 Sivula 2010, 24.

69 Mm. N27 ja N40.

70 Sivula 2015, 66.

71 Mm. M40B, M29, N40.

kirjan kuvien kautta. Haastattelutilanteessa kuvien käyttö sai haastattelevat muistamaan tarkemmin tiettyä tapahtumaa tai henkilöä.

Kirja ei välttämättä ole aktiivisen muistelun väline. Se on kansiin laitettu yhteisön historia. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö vaihtoehtoisia tulkintoja menneisyydestä olisi, mutta saattaa olla niin, että kirja vähentää muistelun tarvetta. Yhteisön jäsenet voivat ajatella, että nyt muistot ovat kirjassa, ikään kuin lukkoon lyötynä. Erityisesti se, että kirja on koottu pääosin muisteluaineistosta, saa yhteisön jäsenet luottamaan kirjan kuvaan menneistä ajoista.

2.3 Rukoushuoneen väliaikaisuus

Väliaikaisuus on yksi teema, jota tutkin teemahaastatteluissani. Kysyin rukoushuoneen mahdollisesta väliaikaisuudesta. Taustalla on ajatus siitä, että mikäli rukoushuone on koettu väliaikaiseksi paikaksi, ei siitä luopuminen ollut vaikeaa. Tätä kautta myös siihen kohdistuva identiteettityö ei olisi luonteeltaan kovinkaan omaksuvaa. Väliaikaisuus tuli teemana esiin myös muissa teemahaastattelun kysymysluokissa.

Haastatteluista ilmenee, että vaikka haastellut pääosin myöntävätkin rukoushuoneen tuntuneen väliaikaiselta paikalta, liitetään väliaikaisuus nimenomaan toivottuun uuteen kirkkoon ja siihen liittyvään odotukseen, suunnitteluun ja varojen keräykseen.

Rukoushuoneen väliaikaisuuden voikin katsoa olevan suhteessa uuteen kirkkoon. Lähes kaikilla haastatelluilla väliaikaisuus liittyi nimenomaan uuden kirkon odotukseen, ei niinkään siihen, että rukoushuone olisi tilana ollut jotenkin käyttökelvoton, huono tai tarkoitustaan vastaamaton. Yksi 1990-luvun puolivälissä toimintaan mukaan tullut haastateltavani muistelee: ”Se palveli ihan hyvin sitä tarkoitusta mihin se oli tehty. Siellä kaikki saatiin toimimaan niin ahtaissa tiloissa. Sen ajan mitä sitä käytettiin niin siinä ei ollut mitään moittimista”⁷². Haastatteluista nousevat esiin ahtaus tai tilanpuute, mutta myös talon sijainti, joka nähtiin osittain huomaamattomana ja piilossa olevana verrattuna nykyiseen kirkkoon, jonka sijainti nähdään hyvänä ja keskeisenä⁷³. Hankaluudeksi koettiin ahtauden lisäksi esimerkiksi vesiputkien jäätyminen ja olemattomat sosiaalitilat⁷⁴.

72 M48.

73 Mm. M44 ja N36.

74 M44.

Uusi oma kirkko oli kuitenkin rukoushuoneella pitkään kaukainen haave, sillä mitään konkreettista tontista saati rakentamisen aloittamisesta ei oltu päätetty. Yhteisön jäsenet lähinnä keräsivät lähes utopisesti rahaa tulevaa kirkkoa varten myyjäisissä ja tiistaiseuroissa. Haaveet ja unelmat olivat kuitenkin, jos eivät nyt pessimistisiä, niin ainakin realistisia: ”Se oli semmoinen unelma, tuskin se koskaan onnistuu, tai vois se onnistua, se tuntui niin unelmalta. Jos olisi sanonut Panjalla ja Heikille⁷⁵ että vuonna 2002 on kirkko voimissaan niin olisivat sanoneet että ’ei, ei, kyllä siinä menee pitempään’”⁷⁶. Uuden kirkon rakentamisen mahdollisuus oli niin kaukainen, että sen voisi ajatella vaikuttaneen myös rukoushuoneen asemaan omana tilana. Kaukainen haave ei saanut vielä rukoushuonetta tuntumaan väliaikaiselta. Tila alkoi tuntua väliaikaiselta vasta, kun uuden kirkon rahainkeräys ja suunnittelu olivat jo pitkällä. Haaveilu muuttui odotukseksi. Kaksi haastateltavaa mainitseekin, ettei rukoushuone tuntunut väliaikaiselta paikalta missään vaiheessa⁷⁷. ”Kirkko tuli sitten yhtäkkiä, suruaika oli lyhyt”⁷⁸.

Rukoushuone oli kuitenkin kauan omaa paikkaansa etsineille, pääosin evakkoina Karjalasta Satakuntaan saapuneille ortodokseille kauan odotettu kokoontumispaikka. Pitkään oli kokoonnuttu ihmisten kodeissa ja jumalanpalvelukset oli toimitettu luterilaisen kirkon Mikonkadun rukoushuoneessa ja luterilaisen kirkkoherranviraston kerhotiloissa Hallituskatu 9:ssä. Oman paikan puute kuitenkin lamaannutti toimintaa vuosina 1969-1971.

Rukoushuoneen saaminen olikin merkittävä tapaus:

Aivan kuin joululahjaksi tuli tiistaiseuralle tieto, että Tampereen seurakunta on ostanut Porista Itsenäisyydenkatu 21 A:sta talon tontteineen. Taloon tulee rukoushuone, keittiö, aputilat sekä kaksi asuntoa. Talotoimikunnan puheenjohtajana toimi Yrjö Vainikka. Monien vuosien harras toiveemme on täyttynyt, tunnemme kiitollisuutta kaikkia asiaan vaikuttaneita kohtaan. Toivottavasti omat kokoontumistilat kokoavat meitä ortodokseja yhä sankemmin joukoin ja yhä innokkaampaan toimintaan.⁷⁹

Oma rukoushuone, vaikkei varsinainen kirkko ollutkaan, nähtiin eräänlaisena voittona ja saavutuksena.

75 1990-luvun alussa kuolleita itäkarjalaisia seurakunnan aktiiveja.

76 M40A.

77 M51 ja M48.

78 M51.

79 Porin Seudun Tiistaiseura ry:n arkisto, Porin seudun tiistaiseura ry:n vuosikertomus 1976.

Rukoushuonetta myös remontoitiin ja kunnostettiin. Vuonna 1986 tehtiin laajennus, jolloin talon toinenkin pääty saatiin käyttöön. Aiemmin pääty oli ollut vuokralla.⁸⁰ Remontissa rukoushuone sai lisätilaa noin 60 neliötä. Samalla remontoitiin keittiö ja saatiin käyttöön kerhotiloja, joihin myöhemmin perustettiin myös kirpputori Butku, jonka monet haastellutkin mainitsevat. Tiedotuslehtinen ylpeänä myös mainitsee uudesta näyttelytilasta: “Näyttelytila on ensimmäinen Suomessa oleva ainoastaan Ortodoksista taidetta esittelevä tila”⁸¹.

Tärkeimmäksi syyksi remonttiin mainitaan jatkuva tilanpuute jumalanpalveluksissa ja vesijohtojen jäätyminen talvella⁸². Laajennusosan vihki käyttöön Helsingin metropoliitta Johannes 25.5.1986. Samalla rukoushuoneelle saatiin Tampereen ortodoksiselta seurakunnalta oma kirkonkello.⁸³ Kaikki nämä kunnostustoimet kertovat huolehditusta ja pidetystä rakennuksesta, jonka kunnossapitoon ja siellä toimimiseen oli sitouduttu. Yhteisön jäsenet myös lahjoittivat rukoushuoneelle paljon esineistöä, esimerkiksi pöytiä, kirkollista esineistöä, mattoja, ikoneja ja jopa astianpesukoneen⁸⁴. Rukoushuoneesta on siis pidetty huolta paljolti vapaaehtoisvoimin ja talkootyöllä.

Erään haastattelun lainauksesta huomaa, että rukoushuone oli tärkeä kokoontumispaikka:

H: Miten se, sanoit aikaisemmin, että rukoushuone oli sellainen ahdas paikka

V: Se oli, kun siin oli se eteinen ja kirkkosali vaan, ja sitten siin oli keittiö. Sit kun siin oli vuokralainen, kun saatiin pois niin sit se laajennettiin, muutettiin vähän. Meil oli aktiivista porukkaa, vanhimmat olivat kauan miettineet että olisivat saaneet kokoontua, siirtoväkeä tääl oli paljon tällä alueella, se siit sit kehkeytyi, se oli aina niin täynnä sitten.⁸⁵

Haastateltava muistelee, kuinka rukoushuone oli paljon käytetty kokoontumispaikka ahtaudestaan huolimatta. Yhdeksi tärkeäksi syyksi rukoushuoneen yhteisön aktiivisuudelle haastateltava mainitsee siirtoväen kauan jatkuneen etsikkoajan, jolloin omaa tilaa kokoontumisiin etsittiin. Silloin kun rukoushuone viimein saatiin, sitä käytettiin ahkerasti niin, että se usein oli täynnä väkeä. Useampi haastateltava mainitsee myös rukoushuoneen

80 M44.

81 Vuorosoitto toukokuu 1986.

82 Vuorosoitto huhtikuu 1986.

83 Vuorosoitto kesä-heinä-elokuu 1986.

84 Vuorosoitto toukokuu 1986, Vuorosoitto syyskuu 1986 & Vuorosoitto kesä-heinä-elokuu 1986.

85 M29.

laajennuksen, jolla saatiin toivottua lisätilaa⁸⁶. Laajennusremontti nähdään eräänlaisena tärkeänä saavutuksena.

Toiminnan määrä ja oman tilan kehittäminen esimerkiksi remonteilla kertovat sitoutumisesta rukoushuoneeseen. Rukoushuone oli paikkana sija monenlaiselle toiminnalle, ei pelkästään jumalanpalveluksille, vaan myös myyjäisille, talkoille ja kerhoille. Kaiken kaikkiaan rukoushuone oli kuitenkin uskonnollinen tila. Anne Pessi kirjoittaa, kuinka kirkollisten rakennusten kohdalla kokemuksemme paikasta kertoo samalla pyhyiden kokemuksesta. Tapa, jolla tilat ja paikat koetaan, osoittaa, mikä on yhteisölle pyhää. Pyhä voidaan käsittää hengellisesti tai maallisemmin, ”mutta joka tapauksessa merkitykselliseksi kokemamme tilat, paikat ja rakennukset viestivät vahvalla kielellä siitä, mikä meille lopulta on merkityksellistä”.⁸⁷ Sitoutuminen rukoushuoneen toimintaan kertoo yhteisön pitäneen rukoushuonetta merkityksellisenä ja myös pyhänä paikkana. Kaksi haastatelluistani mainitseekin, kuinka jumalanpalvelukset olivat rukoushuoneella aivan samanlaisia kuin nykyisin vaatimattomimmista tiloista huolimatta⁸⁸. Yksi syy rukoushuoneen merkityksellisyyteen yhteisön jäsenille lieenee juuri sen asema jumalanpalvelusten toimituspaikkana. Tila on koettu senkin takia merkityksellisenä. Yhteisön jäsenillä on myös osallisuuden kokemus toiminnasta rukoushuoneella. Sekä osallisuuskokemus että menneen jälki ja symboli, tässä tapauksessa rukoushuone ja erityisesti sinne sijoittanut toiminta, ovat kulttuuriperintöyhteisön identiteettityössään käyttämiä työkaluja⁸⁹.

Siinä vaiheessa, kun oman kirkon rakentaminen varmistui, rukoushuone muuttui väistämättä väliaikaiseksi, väistyväksi tilaksi. Yksi haastateltava, joka oli rukoushuoneella aiemmin aktiivinen, mutta joka jättäytyi pois toiminnasta ennen kirkkoa ja on sittemmin ollut Moskovan patriarkaatin alaisessa kirkossa, muistelee, että kirkon rakentamisasian edistyessä remontit jäivät rukoushuoneella tekemättä, myös tärkeät ulkoremontit⁹⁰. Uuden tilan konkretisoituessa yhteisön halu ja motivaatio korjata väliaikaiseksi muuttunutta tilaa oli ymmärrettävästi vähentynyt. Haastateltavani ei kuitenkaan halunnut jättää kiinteistöä aivan oman onnensa nojaan, vaan kertoo maallanneensa talon katon yhdessä toisen vapaaehtoisen

86 M29, M51, N27, M40B, M44.

87 Pessi 2008, 352.

88 N36 ja M51.

89 Sivula 2015, 64.

90 M40B.

kanssa. Tässäkin huomataan, miten väliaikaisena pitäminen on sidoksissa uuden kirkon suunnitteluun ja hankkimiseen. Suunnitelmat uudesta kirkosta muuttivat haastattelujen perusteella suhtautumista myös rukoushuoneeseen.

Monumentalisoiva identiteettityö näyttää siis jäävän rukoushuoneen tapauksessa ikään kuin puolitiehen. Rukoushuone on koettu aikanaan tärkeäksi kokoontumispaikaksi yhteisön jäsenille. Samoin osallisuuskokemusta rukoushuoneelta on, vaikkakin suurin osa haastatelluista tunnistaa rukoushuoneen väliaikaiseksi. Uuden kirkon suunnittelu, siihen liittyvä varojen keräys ja näiden korostaminen kohdistavat identiteettityötä pois itse rukoushuoneesta ja sen monumentalisoinnista. Asenteissa rukoushuoneen väliaikaisuuteen on kuitenkin eroja. Muutama ei nähnyt rukoushuonetta ollenkaan väliaikaisena paikkana, vaan aktiivisen toiminnan tyysijana. Rukoushuone on kulttuuriperintöyhteisön jäsenille menneen jälki ja symboli, jonka kautta kulttuuriperintöprosessi rakentuu.

Monumentalisoivaa ja erityisesti omaksuvaa identiteettityötä tutkittaessa täytyy kiinnittää huomiota myös siihen, miten yhteisön jäsenet käsittävät rukoushuoneesta luopumisen.

2.4 Rukoushuoneesta luopuminen

Haastatteluissa rukoushuone todetaan ainakin osittain väliaikaiseksi. Väliaikaisuus tuli todelliseksi viimeistään siinä vaiheessa, kun kirkko valmistui Käppärään ja rukoushuoneelta muutettiin pois. Rukoushuoneessa kokoonnuttiin viimeisen kerran tiistaisurailtaan yhteisön historiategoksen mukaan⁹¹ 9.10.2002, jolloin uusi kirkko oli jo valmistunut ja vihitty käyttöönsä. Teoksessa julkaistussa kuvassa näkee, kuinka rukoushuone on vielä täysin kirkollisesti sisustettu.

Rukoushuoneen rakennuksesta luopuminen ei ole haastattelujeni perusteella ollut vaikeaa. Kovin moni haastatteleistani henkilöistä ei edes tuonut luopumisasiaa eksplisiittisesti esille. Yksi mainitsee, että hänen kuulemansa mukaan joillakin olisi ollut luopumisen tuskaa⁹². Omissa haastatteluissani tällaista ei kuitenkaan ainakaan suoraan tullut esiin. Lähinnä tulee esiin kiitollisuus uudesta kirkosta, eikä rukoushuoneesta luopumista mitenkään korosteta. Kauan odotettu kirkko teki rukoushuoneesta luopumisesta helppoa. Erityisenä mainittiin

⁹¹ *Unelma omasta kirkosta* 2012, 18.

⁹² M51.

tavaroiden siirtäminen rukoushuoneelta kirkkoon, ”ladalla”⁹³. Yksi haasteltavani tuo asenteen luopumiseen hyvin esiin:

H: Miltä se tuntui kun lähdettiin rukoushuoneelta, oliko se hankalaa jotenkin tai?

V: Ei se nyt, tätä oli niin pitkään ja hartaasti odotettu. Semmonen tietynlainen täyttymys että saatiin tämä.⁹⁴

Historiateos ei mainitse mitään rukoushuoneesta luopumisesta ja siirtymisestä kirkkoon. Kirjassa keskitytään uuden kirkon valmistumiseen liittyviin tapahtumiin, peruskiven muuraukseen, harjakaisiin ja kirkon vihkimiseen, mutta itse rukoushuoneelta lähtemiseen ja siihen, miten tämä muutos tapahtui, ei kiinnitetä ollenkaan huomiota. Myöskään kirjaan muisteluksiaan kirjoittaneet eivät tuo asiaa esille.

Rukoushuoneen kohdalla kyse ei ollut niin merkittävästä luopumisesta, vaan lähinnä toiminnan jatkumisesta muissa tiloissa. Rukoushuoneesta luovuttiin kirkon tonttia vastaan. Rukoushuone ja tontti luovutettiin kaupungille vaihdossa Käppärän tontista, jolle uusi kirkko rakennettiin. Tästä oli tehty esisopimus jo vuonna 1987 ja se hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa helmikuussa 1988, tosin kahden äänestyksen jälkeen. Vaihdossa seurakunta luovutti 587 neliömetrin rukoushuoneen tontteineen Itsenäisyydenkatu 21 A:sta kaupungille, ja kaupunki luovutti 4752:n neliömetrin tontin Käppärästä Maantiekadun varrelta.⁹⁵ Rukoushuoneesta luopuminen oli siis yksi ehto sille, että uusi kirkko voitiin saada. Luopumisen tuskaa vähensi se, että omaa kirkkoa oli niin kauan suunniteltu ja hankittu.

Luopumista rukoushuoneesta saattoi helpottaa myös se, ettei rakennus muistuttanut tyypillistä ortodoksista kirkkoa tai rukoushuonetta. Rukoushuoneeseen ei näin ulkonäöllisesti liittynyt kiintymystä, jollaista olisi voinut esiintyä, mikäli rakennus olisi kovasti muistuttanut perinteistä ortodoksista pyhäkköä. Rukoushuoneen ulkonäköä ikään kuin kontrastoivana elementtinä oli uuden kirkon selkeästi ortodoksinen ulkoasu.

Oliko rukoushuoneesta luopuminen välttämätöntä? Olisiko toimintaa voitu vielä jatkaa vanhassa paikassa esimerkiksi remontin kautta? Yhteisön historiateos ei ajatusta mainitse ollenkaan, mutta kaksi haastateltavaani toi asian esille. Ensimmäinen muistelee, että kun

93 M29.

94 M48.

95 *Unelma omasta kirkosta* 2012, 62.

seurakunta ei tahtonut saada päätöstä kirkon rakentamisesta tehtyä, alkoivat muutamat suunnittelemaan rukoushuoneen muutos- ja korjaustöitä. Haastateltava pitää kuitenkin hyvänä, ettei mihinkään suuriin muutostöihin ryhdytty, koska tilakysymys olisi kuitenkin ollut hankala.⁹⁶

Toinen haastattelemani sen sijaan esitti melko tarkkojakin suunnitelmia siitä, miten muutostyö olisi toteutettu. Muutostyöt olisivat olleet suurisuuntaisia. Remontissa olisi otettu käyttöön rakennuksen ullakko:

H: Oliko siinä missään vaiheessa kun oli rukoushuone itsenäisyydenkadulla, ja kun kirkkoa puuhattiin, niin mietittiinkö missään vaiheessa että josko sitä remontoitais tai laajennettais ja se kirkko tuliskin siihen rukoushuoneen paikalle? Oliko sellaisia suunnitelmia?

V: No kyl, jossakin vaiheessa siinäkin oli, kun tuntui, ettei sitä tonttia löydy, niin silloin suunniteltiin jo sitä että kun siellä on laaja ullakko, että sitä korotetaan ja sinne tulisi kerhotiloja ja siihen kunnan kupoli päälle, siihen portin kohdalle kupoli, mentäis kellotapulilta alta sisälle. Saatais se kaikki, missä oli se Butkukin hetken aikaa, saadaan kaikki se rukoushuoneen alueeksi se alakerta, siel oli kerhotilat ja kaikki. Mut sit kun tämä toteutui että, Tuomas kävi ensimmäisenä katsomassa, tuolla joenrannalla kun on se uus silta joen yli, oikealle puolelle siitä, siihen paikkaan. Mut sit kaupunginjohtaja Sinisalmi oli, sit löyty tuo paikka mikä nyt on, Käppärässä. Mist oli kova poru, leikkeleistä näkee, kun siin on mäki, eihän se ollenkaan haittaa, siel voi kulkea ja mennä. Menehän siitä käytävät. Eikä ollenkaan lasten mäenlaskua haittaa ku siin mäkee on, koululaiset voi siin hiihtää. Kyl meil on hyvä tuo yks kaupungin henkilö, Riippainen, häntä harmitti se että ”ping pong ping pong” kuuluu. Muutti pois, jonnekin tonne Mäntyluodontien varteen.⁹⁷

Omaksuvaan identiteettityöhön kuuluu, että kulttuuriperintöyhteisö pitää omanaan kohdetta, joka liittyy yhteisön historiaan⁹⁸. Haastatteluissani ei kuitenkaan ilmennyt, että rukoushuone olisi haluttu säilyttää seurakunnan omistuksessa tai että luovuttamista olisi vastustettu. Sen sijaan rukoushuone nähtiin välttämättömäksi osaksi uuden kirkon hankkimisprosessia. Eräs haastateltavani puki asian sanoiksi:

Kyllähän se on tällainen perusta. Yksi osa tätä kirkon kivijalkaa on rukoushuoneessa. Josta tämä nousee ja jatkaa olemassaoloansa. Ilman rukoushuonetta tää kirkko olis aika huojuvalla pohjalla.⁹⁹

96 M44.

97 M29.

98 Sivula 2015, 65.

99 M40A.

2.5 Ristiriitainen suhtautuminen uuteen käyttöön

Sen jälkeen, kun Tampereen ortodoksinen seurakunta luopui pyhän apostoli ja evankelista Johannes Teologin rukoushuoneen käytöstä, rakennus ja tontti siirtyivät Porin kaupungin omistukseen. Vuonna 2005 Moskovan patriarkaatti eli Venäjän ortodoksinen kirkko osti kiinteistön kaupungilta. Venäjän ortodoksinen kirkko oli jo aiemmin toiminut rakennuksessa vuokralla, vuodesta 2003. Vuonna 2008 kirkko vihittiin Jumalanäidin Kasanilaisen ikonin muistolle.¹⁰⁰

Pekka Metson mukaan ortodoksisuuteen liittyy usein varsinkin diasporassa eläville kirkkoille uskonnon sitoutuminen vahvasti tiettyyn kansallisuuteen tai etnisyyteen. Diasporayhteisöt pyrkivät säilyttämään ortodoksisuutensa ja myös lähtömaansa kansallisen identiteetin. Varsinaisten kanonisten alueittensa ulkopuolella toimivat kirkot pyrkivät huolehtimaan oman maansa kansalaisten hengellisistä tarpeista.¹⁰¹ Venäjän ortodoksista kirkkoa erottaa Suomen ortodoksisesta kirkosta erityisesti kalenterin käyttö. Suomi noudattaa nykyistä niin sanottua gregoriaanista ajanlaskua, kun taas Venäjän kirkossa on käytössä vanha juliaaninen kalenteri, joka on noin 13 päivää jäljessä gregoriaanisesta.

Ortodoksisia maahanmuuttajia Suomessa tutkinut Tuomas Martikainen huomauttaa, että vaikkakin Suomen ortodoksinen kirkko käyttää gregoriaanista kalenteria, mikä oli kiistan aihe Suomen kirkon alkuaikoinakin, monet maahanmuuttajat eivät näe kalenterin käytössä ongelmaa. Kalenterin kaltaiset kysymykset aiheuttavat kuitenkin ongelmallisia tilanteita niille maahanmuuttajayksilöille, jotka eivät halua sopeutua uusiin tapoihin.¹⁰² Näin esimerkiksi voidaan perustaa Moskovan patriarkaatin alaisia seurakuntia, joissa noudatetaan venäläisiä tapoja, käytetään jumalanpalveluksissa yksinomaan kirkkoslaavin kieltä ja vanhaa, juliaanista kalenteria. Yhtenä mahdollisena ratkaisuna kansallis-kulttuurisiin tapoihin liittyviin ristiriitoihin Martikainen näkee nousevan monikulttuurisuuden, joka voi olla ratkaisu eroavaisuuksiin yhden uskonnollisen tradition sisällä¹⁰³.

100 Kazanin Jumalanäidin kirkko Porissa: История прихода Казанской иконы Божией Матери в г. Пори. <http://porikhram.blogspot.fi/2013/05/blog-post.html>

101 Metso 2015.

102 Martikainen 2013, 108.

103 Martikainen 2013, 108.

Tilanne on rukoushuoneella aiemmin toimineiden Suomen ortodoksisen kirkon jäsenten kannalta erikoinen, sillä nyt Porissa on kaksi ortodoksista kirkkoa, suomalaisten ja venäläisten. Miten yhteisön jäsenet suhtautuvat uuteen käyttöön? Ilmeneekö luopumisen vaikeus uuden toiminnan vastustuksena?

Suurimmalla osalla haastatelluista ei liity negatiivisia tunteita rukoushuoneen nykyiseen käyttöön venäläisenä kirkkona, mutta ei myöskään selkeästi positiivisia reaktioita.

Venäläisten kirkko ei häiritse, mutta tilannetta pidetään hieman erikoisena. Toisaalta myös eräs haastateltava iloisesti huomautti, että Porissa on nykyisin kaksi ortodoksista kirkkoa¹⁰⁴. Moni suhtautuu asiaan ilman suurempia tunteita: ”Ei mitään, hyvä että heilläkin on sitten kirkko, jos he ei kerran voi meidän kirkkoon, vaikka käyhän heitä silloin tällöin”¹⁰⁵. Osa pelkäsi tilanteen hajottavan ortodoksien rivejä kahteen, Suomen kirkon alaisiin ja Venäjän kirkon jäseniin¹⁰⁶.

Kahdella haastateltavalla on selkeästi negatiivinen asenne rukoushuoneen nykyiseen käyttöön Moskovan patriarkaatin alaisena ortodoksisena kirkkona. Toinen näki ongelmaksi Moskovan patriarkaatin tulemisen Suomen ortodoksisen kirkon hiippakunnan alueelle, hän kutsui heitä ”laittomiksi venäläisortodokseiksi”¹⁰⁷. Haastateltuni viittaa vanhaan ortodoksiseen periaatteeseen, jonka mukaan ”kullakin maantieteellisellä alueella voi toimia vain yksi kirkollinen rakenne”¹⁰⁸. Vanhan periaatteen mukaisesti yhdellä alueella on vain yksi hiippakunta ja yksi piispa, joka vastaa alueestaan. Haastateltava näkee siis ongelmalliseksi sen, että Suomen ortodoksisen kirkon Helsingin hiippakunnan alueella on kanonisen lain näkökulmasta laittomasti toinen toimija, jurisdiktio, nimittäin Moskovan patriarkaatti. Hänen mielestään ”se on semmonen isku jollain tavalla mut se on nyt heidän käytössä”. Haastateltu muistelee myös tilannetta, jossa venäläinen vanhempi rouva oli tullut Käppärään Porin ortodoksiselle kirkolle valittamaan ja haukkumaan piispan ollessa paikalla. Hän näkee, että venäläisillä on omat touhunsu ja oma kalenterinsa, mutta mainitsee myös, että heitä on käynyt myös Porin ortodoksisella kirkolla palveluksissa. Haastateltu näkee yhteistyön ilmeisen

104 M44.

105 N27.

106 N40.

107 M29.

108 Metso 2015.

hankalaksi siitä syystä, että venäläinen kirkko perustettiin Suomen kirkon alueelle, mutta myös siksi, että venäläiset noudattavat niin sanottua vanhaa kalenteria.

Toinen haastateltavani, jolla oli selkeästi negatiivinen mielipide rukoushuoneen uuteen käyttöön venäläisenä kirkkona, kertoi vastustaneensa rukoushuoneen vuokraamista venäläisen kirkon toiminnan tarpeisiin, kun kaupunginjohtaja Sinisalmi oli siitä häneltä kysynyt. Hänen mukaansa ”tiedossa oli Venäjän kirkon laajentuminen Suomeen”¹⁰⁹. Motiivi vastustukseen oli siis samanlainen kuin aiemmalla haastatellulla. Hänen näkökulmaansa liittyy myös pehmeämpi sävy: haasteltavan mukaan uusi ortodoksinen kirkko Käppärään rakennettiin kaikille. Voidaan siis tulkita, että hän olisi halunnut myös venäläisten ortodoksien löytävän paikkansa uudesta kirkosta.

Molemmat nostavat esiin Porin kaupunginjohtaja Martti Sinisalmen, jonka arvovallalla he ajattelevat olleen suurta merkitystä venäläisen kirkon hankkimisessa. Martti Sinisalmi oli myös mukana Porin ortodoksisen kirkon rakentamisessa suunnitteluvaiheesta lähtien. Kaupungin päätös myydä entinen rukoushuone venäläisen kirkon käyttöön ikään kuin henkilöityy Sinisalmeen, joka toimi kaupunginjohtajana ja oli tunnettu ortodoksina Porin kirkon rakentamisessa. Sinisalmi itse on kirjoittanut kirkon rakentamisesta myös kirjaan *Unelma omasta kirkosta*¹¹⁰. Sinisalmen aktiivinen panos Porin ortodoksisen kirkon rakennus- ja suunnitteluvaiheessa ohjaa näkemään hänet merkittävänä myös venäläisen kirkon perustamisessa, vaikka näin ei välttämättä olisikaan.

Nämä kaksi selkeästi negatiivisesti rukoushuoneen uuteen käyttöön venäläisenä kirkkona suhtautuvaa käyttävät rukoushuoneen muistoa uuden käytön vastustamiseen. Rukoushuone yhteisön aktiivisen toiminnan paikkana ja omana yhteisenä tilana asettuu vastakkain vieraana ja hankalana koetun venäläisen ortodoksisen seurakunnan Poriin tulon ja vakiintumisen kanssa. Voidaan tulkita, että haastateltavani tekevät omaksuvaa identiteettityötä nähdessään rukoushuoneen kulttuuriperintönä. He pitävät rukoushuonetta yhteisön omana paikkana, jonka muistoa uusi käyttö häiritsee. He pitävät siis kiinni menneisyyden jäljestä, joka kertoo oman yhteisön historiasta.

Toisaalta voidaan kysyä, olisiko jokin muu käyttötarkoitus ollut parempi tai vastaavasti rakennuksen purkaminen? Eräs toinen haastateltavani osoitti myös omaksuvan identiteettityön

109 M51.

110 Ks. *Unelma omasta kirkosta* 2012, 25-30.

muotoja esittäessään pelkonsa siitä, mitä rukoushuoneelle olisi voinut tapahtua käytön jälkeen:

H: Niin, niin. Mitä mieltä sä olet siitä että tuli siihen rakennukseen semmonen käyttö sitten?

V: No siinä mielessä tietysti mukava, että kun sitä murehti että voi voi, meidänkin rukoushuone joutuu johonkin muuhun tarkoitukseen tai purettavaksi tai muuta, kuinka vihlova tunne se on jo melkein, että joudutaan hävittämään niin kuin kirkkorakennus mutta se tuntui sitten häiritsevältä tekijältä se että se venäläisille meni.¹¹¹

Haastateltava näki rukoushuoneen omaksuen sen yhteisön omaksi paikaksi, ”meidän rukoushuoneeksi”, peläten sen tulevaa käyttöä jossain muussa tarkoituksessa, kuin kirkollisessa. Erityisesti rakennuksen purkaminen näyttäytyy pelottavana asiana, kun kyseessä on kuitenkin kirkollinen rakennus. Yhteisön jäsenenä haastateltavani on nähnyt rukoushuoneen omaksi paikaksi, vaikka siitä luovuttiinkin uuden kirkon vuoksi. Hän siis nimenomaan tekee monumentalisoivaa identiteettityötä.

Mielenkiintoista on, että haastateltavalle rukoushuoneen uusi käyttö venäläisenä kirkkona on häiritsevä tekijä. Rakennuksessa jatkui kuitenkin kirkollinen toiminta, joka on luonteeltaan jopa ortodoksista, mutta silti uusi käyttö on koettu häiritseväksi. Tässä tapauksessa häiritsevyys ei kuitenkaan liity mitenkään olennaisesti venäläisyyteen sinänsä, vaan enemmänkin pelkoon siitä, että kahdesta ortodoksisesta kirkosta Porissa olisi tullut repivä asia ortodoksien välille.

Siinä olis voinut tulla semmonen häiritseväks tekijäks enemmänkin, pelkäsin melkein että mitähän tästä tuleekaan, tuleeko siitä sitten repivä asia meidän kahden, tai seurakuntalaisten, siis ortodoksien välillä. Mutta siinä mielessä onkin ollut hyvä ettei siitä sen enempää ole ollut mitään suurempaa konfliktia. Ehkä jos siel olis kovin paljon kiihkoilijoita ollut niin siin olis voinut vähän pahemminkin käydä.¹¹²

Rukoushuoneen uudessa käytössä joitakin häiritseväksi on voinut nousta siis nimenomaan se asia, että uusi käyttö on ollut ortodoksista. Tämä on identiteetinkin kannalta nostanut esiin jännitettä, sillä yhteisön jäsenet ajattelevat tietyllä tavalla edustavansa ortodoksisuutta Porin alueella. Toisen ortodoksisen kirkon tuleminen alueelle haastaa tätä käsitystä identiteetistä.

¹¹¹ N40.

¹¹² N40.

Tästä syystä aiemmin mainittu negatiivisesti uuteen käyttöön suhtautunut haastateltavani sanoikin, että uusi kirkko rakennettiin kaikkia varten¹¹³.

Yhdellä haastatellulla rukoushuoneen entinen ja nykyinen käyttö muodostivat selkeän jatkumon: hän on toiminut molemmissa yhteisöissä rakennuksessa. Kysyessäni millaisissa tehtävissä ja millaisessa asemassa hän toimi rukoushuoneen aikaan, sain vastaukseksi kuvausta siitä, millaisia tehtäviä hän on hoitanut venäläisellä kirkolla. Nämä tehtävät ovat monin osin samanlaisia kuin aiemmin rukoushuoneen aikaan. Haastateltu puhui enemmänkin ”suomalaisten ajasta” viitatessaan rukoushuoneen aikaan.

H: Muistaks sää minä vuonna sä tulit mukaan sinne rukoushuoneelle?

V: Siis suomalaisten aikana? Suomalaisten aikana mä tulin joskus 83 tai siihen aikaan.¹¹⁴

Haastateltavani tuo esiin oman näkökulmansa siihen, miksi haluttiin saada oma kirkko myös venäläisille ortodokseille. Hän näkee yhtenä syynä venäläisvastaisuuden, jota hän koki olevan Suomen ortodoksisessa kirkossa:

Haettiin tiloja täältä, Venäjän ortodoksinen kirkko, koska venäläisiä ihmisiä oli täällä paljon ja sitten niistä ei oikein tykätty, venäläisistä. Suomen ortodoksinen kirkko, mä sanon ihan suoraan, ei silloin ymmärtänyt mikä rikkaus olis ollut jos olis saatu nää kaikki nuoret ihmiset mitä Suomeen silloin alkoi tulla, inkeriläisporukat ja muut, olis vedetty suoraan Suomen ortodoksiseen kirkkoon. Ei missään tapauksessa. ”Täällä ei ryssiä paapota”. Munkin olis pitänyt sanoo sillä tavalla siellä ovella että njet, ei ryssiä tänne, Suomen ortodoksiseen kirkkoon, mä en kuule suostu sellaiseen, vaan me perustettiin Venäjän ortodoksinen kirkkohaara tänne ja ne tuli omaan kirkkoonsa.¹¹⁵

Lainauksessa korostuu ajatus omasta kansallisesta kirkosta, joka on diasporassa koettu tärkeäksi. Kuitenkin myöhemmin haastattelemani henkilö mainitsee, että venäläiset maahanmuuttajat olisi saatu Suomen ortodoksisen kirkon jäseniksi, jos ”olis osattu taitavasti toimia”. Hän näkee, että venäläiset nuoret maahanmuuttajat olisi saatu liitettyä osaksi Suomen ortodoksista kirkkoa:

113 M51.

114 N40B.

115 M40B.

Suomen ortodoksikirkko olis saanut ne kaikki jos olis osattu taitavasti toimia. Olis tullut uutta, nuorta porukkaa ja heidän kotoutumisensa olisi huomattavasti parantunut. Olis huomattavasti parantunut.¹¹⁶

Haastateltavani kokee eroja suomalaisen ja venäläisen ortodoksisuuden välillä. Hänen mukaansa Venäjän ortodoksisella kirkolla on enemmän sääntöjä kuin Suomen ortodoksisella kirkolla. Voisin tulkita myös niin, että Venäjän kirkossa sääntöjä noudatetaan tarkemmin ja ne ovat tärkeämpiä: säännöt sinänsä voivat olla samoja. Erityisesti haastateltavani nostaa esiin synnintunnustuksen eli katumuksen sakramentin, jota ilman Venäjän kirkossa ei voi mennä ehtoolliselle. Sen sijaan Suomessa on tavallista, että katumuksen sakramenttiin osallistutaan harvemmin (jos ollenkaan), mutta ehtoollisella käydään (melkein) joka kerta.

Toisaalta haastateltavani nostaa esiin, että rukoushuoneella suomalaisten aikaan vallassa olivat Karjalan evakot. ”Se kulki aivan niiden viitekehyksessä se toiminta”. Toiminta ja ilmapiiiri olivat rukoushuoneella siis haastateltavani mielestä karjalais-ortodoksista. Tässä hän näkee myös mahdollisen syyn esiin nostamalleen venäläisvastaisuudelle. Karjalaisten evakkojen trauma venäläisistä oli niin syvä, että se ilmeni vuosikymmeniä myöhemminkin venäläisten ja venäläisyyden välttelyä. Itse voisin tulkita myös niin, että venäläisiä ja venäläisyyttä vältettiin nimenomaan leimautumisen pelosta. Muutenkin vähemmistönä olevat ortodoksit eivät halunneet leimautua vielä kaiken lisäksi venäläisiksi.

Haastateltuni ei itse ole venäläinen, mutta hän on toiminut paljon maahanmuuttajatyössä. Hänen mukaansa venäläisen kirkon saaminen Poriin meni yhdistyksen perustamisen kautta. Toiminnan kuvaus muistuttaa hieman suomalaisten ortodoksien etsikköaikaa ennen rukoushuonetta, kokoontumisia järjestettiin ihmisten kodeissa ja muissa väliaikaisissa tiloissa. Häinkin nostaa esiin kaupunginjohtaja Martti Sinisalmen, joka edesauttoi rakennuksen myymistä venäläisen kirkon toimitiloiksi. Haastateltava mainitsee erityisesti rakennukseen tehdyt remontit, ikään kuin vastapainona mainitsemilleen suomalaisten käytön loppuaikoina laiminlyödyille remonteille.¹¹⁷

Haastateltavani kuvaus yhteisön toiminnasta muistuttaa myös historiatietoisuuden osalta suomalaisten ortodoksien yhteisöä. Porin venäläinen ortodoksinen yhteisö on laatinut yhteisönsä historiaa internet-sivuilleen venäjän kielellä. История прихода Казанской иконы

116 M40B.

117 M40B.

Божией Матери в г. Пори eli Porin Jumalanäidin Kazanin ikonin seurakunnan historia käy läpi yhteisön vaiheita 1990-luvun lopulta alkaen. Tekstissä näkyy erotuksena suomalaisen yhteisön laatimaan historiateokseen tietynlainen nimenomaan venäläisen ortodoksisuuden korostaminen.¹¹⁸

Kuva 4: Moskovan patriarkaatin Jumalanäidin Kazanin ikonin kirkko Porissa. Sisätila on varsin erilainen verrattuna kuvaan 1. Kuva: Kazanin Jumalanäidin kirkko Porissa: История прихода Казанской иконы Божией Матери в г. Пори.
<http://porikhram.blogspot.fi/2013/05/blog-post.html>.

Negatiivisesti uuteen käyttöön suhtautuvien ja yllä käsitellyn, molemmissa yhteisöissä rukoushuoneella toimineen haastateltavan käsitysten välille syntyy kahdesta eri näkökulmasta johtuen mielenkiintoista jännitettä. Jännite paljastaa juuri negatiivisesti rukoushuoneen uuteen käyttöön suhtautuvien omaksuvan identiteettityön: halutaan pitää kiinni menneisyyden jäljestä, vaikka sen omistussuhde on jo muuttunut. Tällä tavoin samalla vahvistetaan

118 Kazanin Jumalanäidin kirkko Porissa: История прихода Казанской иконы Божией Матери в г. Пори. <http://porikhram.blogspot.fi/2013/05/blog-post.html>.

osallisuuskokemusta rukoushuoneesta. Haastattelemistani kuitenkin vain pieni osa teki uuden käytön vastustuksen kautta omaksuvaa identiteettityötä. Se ei näytä olevan koko yhteisön taipumus.

On merkillepantavaa, että rukoushuoneen uutta käyttöä ei ole tuotu esiin yhteisön historiikissa *Unelma omasta kirkosta*. Kirja ei mainitse rukoushuoneen jatkosta mitään uuden kirkon vihkimisen jälkeen. Tämän voi tulkita tarkoittavan sitä, että asia on koettu hankalaksi ja araksi, jonka takia siitä on vaiettu. Joillekin hankala asia on päätetty jättää huomiotta. Toisaalta kirja koostuu suurilta osin yhteisön jäsenten omista muisteluista. Näin puhumattomuus siirtyy yksilöiden tasolle: jos kukaan ei halua tuoda asiaa esiin omissa muisteluissaan, ei sen esiintuonnille kirjassa ole välttämättä syytä. Tietysti historiateos kertoo tietyn yhteisön tarinaa: venäläisen seurakunnan historia ja sen oman kirkon hankkiminen on oma tarinansa. Kaksi historiaa vain sattuvat kohtamaan rukoushuoneen rakennuksen tapauksessa. Joka tapauksessa se, ettei kirjassa mainita rukoushuoneen uutta käyttöä, kuvaa omalta osaltaan kahden eri yhteisön suhdetta. Ortodoksisuus yhdistää yhteisöjä, mutta ne ovat kaksi täysin erillistä yhteisöä.

3 Muutos jatkuvuutena

Tässä luvussa keskityn erityisesti toiminnan muotoihin rukoushuoneella ja niiden jatkuvuuteen ja muutokseen kirkolla. Voiko kirkon nähdä jatkavan rukoushuoneen toimintaa? Samalla tarkastelen sitä, mikä oli toisin rukoushuoneen aikana. Onko yhteisön toiminta avautunut uudella kirkolla eri tavoin kuin rukoushuoneella?

3.1 Muuttunut *genius loci*

Uudelle kirkolle siirryttäessä tilan kirkollisesta luonteesta johtuen yhteisön keskeisin toiminta jatkui samanlaisena kuin rukoushuoneella. Aikaisemmin todettiin, että monet haastateltavista näkevät jumalanpalvelukset kirkolla samanlaisina kuin rukoushuoneella. Rukoushuone oli jo vastannut yhteisön tarpeeseen vakituisesta jumalanpalveluksien toimittamispaikasta. Yksi haastateltava näki yhteyttä kirkon ja rukoushuoneen välillä jumalanpalvelusten lisäksi jopa siinä, että jumalanpalveluskirjat ovat samoja¹¹⁹. Toisaalta myös yksi haastateltavani, entinen kuorolainen, näki kirkon nykyisissä jumalanpalveluksissa myös parannettavaa verrattuna rukoushuoneen aikaisiin:

Mut mikä mua säälittää tässä nykytoiminnassa niin kuorossa ei ole aina niitä laulajia, joskus tulee semmosiakin että kanttori joutuu yksin laulamaan. Olisi hyvä saada kuoroon ihmisiä ja nuoria enemmän mukaan. Sitä kaipaa jotenkin.¹²⁰

Yksi haastateltava korosti useammankin kerran haastattelun aikana sitä, että rukoushuoneen ja kirkon välillä on selkeä laadullinen ero:

Kyl se tosiaan rukoushuoneelta vaikutti, ei sitä vois, tälleen kun nyt ajattelee, ei se oikeen kirkolt tuntunu.

Muistelija ei puhu ainoastaan rukoushuoneen sisustuksesta, kalustuksesta ja interiööristä, vaan pikemminkin paikan hengestä, *genius locista*. Rukoushuone ei hänen mielestään tuntunut kirkolta, vaan oli selkeästi erilainen paikka. Nykyisen kirkon hän näkee poikkeavan hengeltään ja ulkonäöltään rukoushuoneesta: ”tämä on juhlava, vallan kirkko”. Siitä huolimatta, että paikan henget ovat rukoushuoneen ja kirkon tapauksessa eroavat, ei itse siirtyneen yhteisön henki ole haastateltavan mielestä muuttunut juuri mitenkään:

119 M48.

120 N27.

H: Oliko jokin muu sitten eri tavalla, tuntuiko se erilaiselta tai oliko porukka, henki erilainen?

V: En mä ossaa sannoo, mun mielestä se jatkui ihan samalla tavalla täällä, et ei mun mielestäni kyllä. Et tua... En ossaa ainakaan henkilökohtaisesti sannoo mittää erroo siihe.

Tästä jokseenkin eroavasti muutama haastateltava näki toiminnan rukoushuoneella olleen enemmän perheenomaista kuin nykyisellä kirkolla. Yksi haastateltava vastasi kiteyttäen kysymykseeni siitä, mikä oli toisin rukoushuoneella:

Kaikki oli erilaista. Vanhanaikaisuus, pienuus, karjalaiset mummot.¹²¹

3.2 Perheenomaisuus muistelukerronnassa

Elina Makkonen kirjoittaa, kuinka mennyttä ja kadonnutta yhteisöä koskeva muistelukerronta on usein yhteisön perheenomaisuutta korostavaa, jopa nostalgisoivaa¹²². Tämä pätee osittain myös rukoushuoneen muisteluun. Perheenomaisuus voi haastatteluissa korostua myös yhteisön suhteellisen pienen koon takia. Nykyisen kirkon yhteisöön verrattuna pienempi yhteisö kokoontui rukoushuoneen kooltaankin pienemmissä tiloissa, jota kautta vertaus perheeseen tulee ymmärrettävämmäksi. Toisaalta pienempi yhteisön koko mahdollistaa sen, että yhteisön jäsenet ovat keskenään tuttuja. Tähän myös viittaa yksi haastateltavani verratessaan uutta kirkkoa ja rukoushuonetta keskenään:

Se oli semmoista hyvin kodikasta ja semmoista se. Siellä oltiin aika läheisiä. Nykyään ei enää tunneta näitä kaikkia seurakuntalaisia sillä lailla, se on ehkä mennyt vähän viralliseksi tai sillä lailla.¹²³

Haastateltavani kuitenkin myös huomauttaa, että hänen kuvansa asiasta voi olla vääränlainen, sillä hän ei ole enää yhtä aktiivisesti mukana toiminnassa kuin aiemmin:

Mut nytkin mun on niin vaikee sitä sanoo, kun en oikeen jaksa noissa tiistaiseurailloissa kun mä iltaisin oon ihan vetämätön jo, niin mulla voi olla väärä kuva siitä, siellä on ehkä kuitenkin sellainen läheinen tunnelma. Sehän ei siinä virallisessa liturgiassa tule sillä lailla esille.¹²⁴

¹²¹ M51.

¹²² Makkonen 2006, 258.

¹²³ N27.

¹²⁴ N27.

Sama vastaajani näkee myös, että toiminnan, puitteiden ja yhteisön kehittyessä suuremmaksi läheinen tunnelma vähentyy familiääristä virallisemmaksi:

H: Onko jotain, näkeekö siinä jotain jatkumoa rukoushuoneen ja kirkon välillä, esineissä tai näin, tuleeko mieleen sellainen jatkumo joissakin asioissa?

V: Niin... Tietysti kaikki on kehittynyt eteen päin, tullut sellaiseksi suuremmaksi, ehkä jollain tavalla myöskin virallisemmaksi. Se oli semmoista niin familiääriä siellä et kaikki tunsivat toisensa. Kaikki, aika muuttuu, aika muuttuu. Mut upeahan tää uus kirkko on. Joskus tuntuu että sekin on jo pieni.¹²⁵

Kaisu Kortelainen kirjoittaa väitöskirjassaan, kuinka eri-ikäiset ihmiset muistelevat menneisyyden tapahtumia eri tavoin. Samatkin olot ja tapahtumat muistetaan ja myös koetaan toisistaan poiketen.¹²⁶ Omissa haastatteluissani perheenomaisuutta korostivat nimenomaan haastatelluista iäkkäämmät ja rukoushuoneen yhteisössä pisimmän aikaa toimineet. He ovat myös olleet aktiivisessa iässä rukoushuoneella toimiessaan. Heistä yksi mainitsikin haastattelussa: ”henki oli semmost, se oli niin kuin, monet sanoivat kuin kotio menis, kun odotti sitä yhteistä tilaisuutta siellä, että kokoonnutaan. Se oli semmonen iloinen miellyttävä porukka varsinkin just nämä siirtoevakot, siirtoväki, oli iloista porukkaa, meikäläiseen jäyhään länsisuomalaiseen [verrattuna], vaik onhan niitä iloisia satakuntalaisiakin”¹²⁷. Toinen haastateltava liittyy perheenomaisuuden niin ikään Karjalan evakkoihin ja siihen, miten Porin alueella omaa paikkaa etsittäessä porukka oli ikään kuin hitsautunut yhteen:

H: Jos vertaat nykyään, niin mikä oli silloin rukoushuoneen aikaan sil tavalla toisin kuin nykyään, jos niit vertaa?

V: No jotenkin olisko oltu enemmän niin kuin yhtä perhettä. Koska ensinnäkin elivät melkein kaikki ne jotka olivat muuttaneet evakkona, tulleet sinne, niin kai heillä oli niin läheiset suhteet toisiinsa. Niin mä luulen että semmonen oli ehkä niin kuin. En ole koskaan ennen sitä tajunnut mutta nyt tuli vaan semmonen tunne. Niin ja sitten jäi puhumatta esimerkiksi Eila Bordista, joka oli meidän emäntänä, hänhän oli tosi ahkera ja aikaansaapa ja eli melkein varmasti siellä suurimman osan vapaa-ajasta. Ja Esteri Koivunenhan oli tietysti kans paljon mukana. Ja moni muu sitten myöhemmin mutta mä en sitä aikasempaa tosiaan tunne niin tarkkaan. Vain siitä kun oli meidän rukoushuone. Sitä ennenhän ne oli kokoontuneet kodeissa ja sitten siellä Mikonkadullahan toimitettiin palvelukset melkein. Että siellä on niin kuin meidän esikirkko.

125 N27.

126 Kortelainen 2008, 31.

127 M29.

H: Niin, ollut. Se varmaan kuitenkin kun on saatu se rukoushuone, se on varmaan tuntunut suurelta asialta silloin?

V: Kyllähän se tuntu. Tosi valtava tunne että on oma paikka missä toimia. Pitää palvelukset, onhan ne ihan eri asia kun on oma pyhäkkö.¹²⁸

3.3 Sulkeutunut ja ulospäin näkymätön rukoushuone?

Yksi haastateltava mainitsi erityisesti, ettei maahanmuuttajia ollut juurikaan rukoushuoneella, ”semmoinen aika paljolti puuttu sieltä”¹²⁹. Tässä hän näkee selkeän eron nykyiseen toimintaan. Maahanmuuttajien pienempi määrä viittaa myös suljetumpaan yhteisöön. Toisaalta jo edellisessä luvussa mainittiin henkilö, joka on toiminut rukoushuoneella sekä suomalaisten että venäläisten aikana, ja joka kertoi rukoushuoneella olleen venäläisvastaisuutta. Tämä viittaisi siihen, että rukoushuoneen yhteisö ei ollut kovinkaan avoin maahanmuuttajille, varsinkaan venäläisille. Toisaalta samassa haastattelussa tuli esiin, että rukoushuoneella toimi kuitenkin aktiivisesti joitakin venäläistaustaisia henkilöitä, joita ei vierastettu tai syrjitty.¹³⁰ Muissa haastatteluissa ei tullut esille tällaista venäläis- tai maahanmuuttajavastaisuutta, vaikkakin parissa haastattelussa näkyi kriittisyyttä rukoushuoneen uutta käyttöä vastaan.

Maahanmuuttajien suurempi määrä nykyisellä kirkolla saattaa liittyä myös kirkon rukoushuoneesta poikkeavaan avoimuuteen ja näkyvyyteen. Yksi haastateltava kiinnittikin huomiota nimenomaan tähän:

H: Mikä silloin rukoushuoneen aikaan oli toisin kuin nykyään, jos ajattelee toiminnassa. Noin yleisesti, mikä oli silloin toisin

V: Heh, heh. No kun se oli aika tavalla se rukoushuone kun se on siellä puurakennusten välissä niin sitä ei tavallaan huomaakaan sieltä, ulkopuoliset ei ollut siitä juuri innostunut, verrattuna nykyiseen josta ajaa 15 000 autoa päivittäin ohi ja se näkyy koko ajan se kirkko siinä, aina kun nykyisin kirkon ovet avaan niin ihmisiä on tulossa sisään jonkun verran kyselemään ja kattomaan. Tällaista ei ollut silloin. Samoin tää koulun läheisyys tässä antaa mahdollisuuksia ja hautausmaa tossa vieressä. Siellä se oli aika sivussa kuitenkin. Tällaiset vierailut oli aika harvinaisia rukoushuoneessa. Eikä sellaista organisaatiota ollut. Eri tavalla oli organisoitu toiminta kuin nykyinen.¹³¹

128 N40.

129 M48.

130 M40B.

131 M44.

Haastateltava näkee siis kirkon etuna olevan ulospäin suuntautumisen. Rukoushuoneen aikana ei käynyt paljoakaan ulkopuolisia ihmisiä, minkä muistaa myös toinen haastateltavani¹³².

Ulospäin suuntautuminen on luultavasti vaikuttanut myös maahanmuuttajien lisääntyneeseen määrään. Toisaalta taustalla saattaa olla myös yleisesti lisääntynyt monikulttuurisuus, joka Tuomas Martikaisen mukaan saattaa helpottaa maahanmuuttajien sopeutumista uskonnolliseen yhteisöön joistakin tapaeroista huolimatta¹³³. Ulospäin suuntautumisen lisäksi useampikin haastateltava nosti kirkon toiminnan organisoinnin ja asiantuntevuuden esiin. Yksi haastateltava tokaisikin: ”on ihan suurenmoista se toiminta nykyisin, monipuolisempaa ja enemmän on toimintaa”¹³⁴.

Rukoushuoneen yhteisö ei ollut kuitenkaan siinä mielessä sulkeutunut yhteisö, ettei yhteisöön olisi voinut liittyä. Suurin osa haastattelemistani rukoushuoneella toimineista henkilöistä ovat liittyneet ortodoksiseen kirkkoon rukoushuoneella, eikä kukaan heistä maininnut minkäänlaista vastarintaa tai hankaluutta yhteisöön liittymisessä. Muutamat mainitsivat joitakin voimakkaita persoonia rukoushuoneella, mutta eivät kuitenkaan vastustusta porukkaan tulemiselle. Sen sijaan yksi haastateltavani nimenomaan nostaa esiin hyvän vastaanoton ensimmäistä kertaa rukoushuoneelle tullessaan. Isännöitsijä antoi jumalanpalveluksen jälkeen ensikertalaiselle ortodoksisia perinteitä ja tapoja selittävän Erkki Piironen kirjan *Ortodoksisessa kodissa* ja pyysi jäämään kirkkokahville.¹³⁵ On myös huomattavaa, että rukoushuoneella kirkkoon liittyneet haastateltavani ovat samoja, jotka muistavat rukoushuoneen tunnelman kodinomaisena. Ei siis ollut niin, että rukoushuone olisi ollut vain lapsena kastetuille ortodokseille avoin.

3.4 Yhdistävät toimintamuodot

Yksi toimintamuoto, jota nykyisellään kirkolla ei ole, mutta joka oli aktiivinen rukoushuoneen aikana, on ikonikerho. Useat haastateltavani mainitsevat ikonikerhon erityisesti rukoushuoneen ajan toimintapiirinä.¹³⁶ Ikonikerho nousee kahdella tapaa erityisesti esiin. Ikonikerhossa opettajana oli Maila Mäkinen, jonka kaksi haastateltavaani erityisesti

132 N36.

133 Ks. Martikainen 2013, 108.

134 N27.

135 M48.

136 N40, M29, N36 ja N27.

nostaa esiin¹³⁷. Opettajan esiin nostaminen saattaa johtua siitä, että Maila Mäkinen on Suomessa suhteellisen tunnettu ikonimaalari ja ikonimaalauksen opettaja, ja haastateltavat halusivat nostaa ikonikerhon tasoa ja merkitystä esiin. Toisaalta ikonikerhoon kerääntyi, toisin kuin rukoushuoneelle yleensä, myös jonkun verran yhteisön ulkopuolista väkeä:

Siihenhän otettiin myös ulkopuolisia jotka halus siihen. Sehän alkoi olla semmonen muotiharrastus tämä ikonimaalaus.¹³⁸

Ikonimaalaus kiinnosti, kuten nykyäänkin, muitakin kuin ortodokseja, ja rukoushuoneen ikonipiiri avasi yhteisön toimintaa jossain määrin myös ulospäin. Haastateltavani muistelee:

Sitten meillähän ikonikerhossa tuli ihan luterilaisia mukaan, tää Helmi Ilolakin oli yks semmonen, mut hänestä tuli, hän kävi jokaisessa liturgiassakin meillä, mut hän oli niin vanha jo ettei muuttanut uskontoaan, mutta hän kävi joka liturgiassa. Ja hän halus välttämättä emäntävuoronkin tiistaiseurassa, kävi tiistaiseurassa aina ja piti tarkasti kiinni että pääse varmasti niihin kaikkiin. Keräs tällaista ulkopuolistakin sitten, toisesta seurakunnasta.¹³⁹

Yksi haastateltavani, joka on ammatiltaan ikonimaalari ja joka toimi rukoushuoneen aikana isännöitsijänä, näkee ikonikerhon maalaamat ikonit merkittävinä esineinä. Hänen mukaansa ne edustavat ”alkavaa ikonimaalauksen nousukautta Suomessa”.¹⁴⁰

Haastateltavien mukaan toimintaa rukoushuoneella ja kirkolla yhdistävät samat toimintamuodot. Jumalanpalvelukset toimitetaan samalla tavalla kuin ennenkin. Samoin haastatellut muistelevat talkoita ja myyjäisiä, jotka jatkuvat samalla tavoin kuin rukoushuoneella. Toimintamuoto, joka on jäänyt nykyisestä kirkon yhteisön toiminnasta pois, on niin sanotut perinneruokailut. Perinneruokailuissa ruoka tehtiin emännän satakuntalaisuudesta johtuen usein satakuntalaiseen tyyliin, ”laatikkoruokia ja semmosta”¹⁴¹, mutta karjalaistyyliä perinneaterioita tarjottiin myös¹⁴². Perinneruokailuissa kävi ilmeisesti lähinnä rukoushuoneen oma väki, ei niinkään ulkopuoliset¹⁴³. Sen sijaan rukoushuoneen oma

137 N27 ja N40.

138 N27.

139 N27.

140 M51.

141 N36.

142 N40.

143 N36.

yhteisö osallistui perinneaterioille ahkerasti¹⁴⁴. Perinneruokailut lopetettiin niiden hankaluuden takia: rukoushuoneen keittiö oli pieni, astiastoja ei ollut ja tiskit piti pestä käsin. Yksi haastateltava myös muistelee, ettei perinneruokailuja järjestetty kovin montaa kertaa.¹⁴⁵ Aterioiden vähäisestä määrästä huolimatta useampi haastateltava mainitsi ne.

Yksi haastateltava koki erityisesti kirkkokahvit tärkeäksi yhdessäolon muodoksi. Kirkkokahveilla haastateltavat tarkoittavat nimenomaan jumalanpalveluksen jälkeen tarjottavia kahveja. Tämä toimintamuoto yhdistää sekä rukoushuoneen että kirkon toimintaa. Yhden haastateltavan mukaan aluksi ei ollut kirkkokahveja, ainoastaan papille, joka tuli kauempaa, saatettiin keittää. Voileivätkin tuotiin kotoa.¹⁴⁶ Toinen haastateltava kertoi tarinan siitä, miten hän muistaa kirkkokahvien saaneen alkunsa:

H: No mitä muistat siitä tai millanen mielikuva tulee mieleen kun miettii sitä rukoushuoneen aikaa?

V: No tosiaan se on rukoushuone, ettei se kirkolta sillä tavalla tuntunut. Siellä sitten tuo harvemmin tavattiin ja harvemmin oli palveluksia, niin tällainen tulee mieleen että kun me sit kauheesti naisten kanssa puhuttiin siel takana, kun se pitkä sali oli ja sit joku heristi sormee et ei saa puhuu palveluksen aikana. No sit mä luin Aamun koitosta et sellaisia kun kirkkokahveja järjestettiin, sit alettiin sellaisia pitää ja rauhattu se puheensorina, saatiin sitten siellä kirkkokahvilla puhua sitten

H: Ahaa, okei, aikaisemmin ei ollut kirkkokahvia sitten?

V: Ei ollu kirkkokahveja meilläkään, sitten alettiin niitä pitämään. Ja ne on hyvin suosittuja ollut, nyt ainakin. Monet jää. Tietysti paljon kiirettä on monellakin, mutta aika monet jää nykyäänkin. Saa toisten kans keskustella kun pitkät välimatkat on täällä. Se on ollut ihan hyväksi, ainakin minun mielestäni.¹⁴⁷

Rukoushuoneen ja kirkon kirkkokahveja erottaa kuitenkin se, että rukoushuoneella ei ollut pysyvästi pöytiä paikoillaan kahvitusta varten. Nykyisellä kirkolla on erillinen seurakuntasali tällaista käyttöä varten. Rukoushuoneella jumalanpalveluksen jälkeen pöydät piti siirtää paikoilleen ja tuolit nostaa esiin. Yksi haastateltava erityisesti muistelee, kuinka pöytien ja tuolien siirtelyssä oli kova vaiva ja siitä aiheutui melkoinen meteli.¹⁴⁸ Toinen haastateltava

144 M40B ja N36.

145 N36.

146 N27.

147 N36.

148 M44.

kiinnitti myös huomiota samaan asiaan, ja muisteli, kuinka pöytien siirtelystä aiheutui häiriötä jumalanpalveluksen loppupuolellakin:

Ja sit kun siel ei ollu tämmöstä seurakuntasalia niin oli vähän soveltaen käytettävä niitä tiloja. Sit aina kun oli palvelus pidetty, liturgia, niin oli sitten kova niitten pöytien asettelu sinne että saatiin kahvipöydät. Se jäi sit mieleen et sinne oli saatu lupa sillai että kun oli kiitosrukoukset niin sinä aikana sai ruveta niitä laittamaan, se meni vähän sitten, ei enää väki jaksanut keskittyä näihin kiitosrukouksiin. Mut ei se tahdo täälläkään oikein onnistua.¹⁴⁹

Rukoushuoneella kirkkokahvit koettiin siis tilojen järjestämisen takia hankalaksi asiaksi, mutta toisaalta niiden merkitys yhteisölle juuri keskustelun ja yhdessäolon takia on koettu tärkeäksi.

On merkillepantavaa, että rukoushuoneen ja kirkon välinen jatkuvuus näkyy myös kirkon nimessä. Rukoushuone oli vihitty apostoli ja evankelista Johannes Teologin muistolle, kuten myös nykyinen kirkko. Ei ole tavallista, että tavalliset seurakuntakirkot vihitään apostoli Johanneksen muistolle. Yleensä yliopistojen ja pappisseminaarien kirkot vihitään hänen muistolleen, todennäköisesti Johanneksen Teologi-lisänimen takia. Suomessa on Porin kirkon lisäksi kaksi apostoli ja evankelista Johannes Teologin kirkkoa, Joensuussa ja Kuopiossa. Molemmat liittyvät kirkon työntekijöiden koulutukseen: Kuopion niin sanotun keskustalon kirkko on entinen pappisseminaarin kirkko, ja Joensuussa ortodoksisen seminaarin kirkko niin ikään liittyy teologikoulutukseen. Haastatteluissa ei ilmennyt selkeää syytä sille, mistä tuli idea nimenomaan rukoushuoneen liittamisestä apostoli Johannes Teologin nimeen. Pohdin kyllä parin haastateltavan kanssa yhteisesti mistä rukoushuoneen ja myöhemmin kirkon pyhittäminen apostoli Johannekselle olisi saanut alkunsa, mutta haastateltavatkaan eivät osanneet arvauksia enempää asiaa valottaa. Myöskään yhteisön oma historiateos *Unelma omasta kirkosta* ei mainitse perustetta rukoushuoneen ja myöhemmin kirkon suojeluspyhän ja nimen valinnalle. Haastateltavat näkevät tämän jatkuvuutena rukoushuoneen ja kirkon välillä.

3.5 Henkilökohtaiset muistot

Teemahaastatteluissa kysyin haasteltaviltani, millaisia muistoja rukoushuoneeseen liittyy. Erityisesti painotin henkilökohtaisia muistoja, joiden kautta rukoushuoneesta on voinut tulla

¹⁴⁹ M48.

muistin paikka. Henkilökohtaiset muistot ja tarinat voivat myös sitouttaa rukoushuoneen muistelemiseen.

Rukoushuoneeseen liittyvistä henkilökohtaisista muistoista mainittiin hautajaiset ja häät. Mieleen jääneet hautajaiset liittyivät pääosin läheisiin ihmisiin. Kaksi muistaa omien vanhempiensa hautajaiset, jotka kuitenkin ainoastaan mainitsevat, eivätkä kerro tai halua kertoa niistä enempää¹⁵⁰. Sen sijaan kahta muihin hautajaisiin liittyvää muistoa yhdistää muistelu ortodoksiselle hautaustoimitukselle ominaisesta arkun auki pitämisestä. Molemmat haastateltavat jännittivät etukäteen avointa arkkua hautajaisissa. Toinen haastateltava oli rukoushuoneen isännöitsijä ja hautajaiset olivat hänen isännöitsijäaikansa ensimmäiset. Vainaja oli ”kolme kuukautta yksiossā muumioitunut”. Haastateltava kuitenkin muistelee, kuinka kaikki meni hyvin ja vainaja näytti lähinnä nukkuvalta.¹⁵¹ Toisen haastateltavan ensimmäinen kosketus rukoushuoneeseen olivat kahdet hautajaiset, joissa hän oli valokuvaajana. Vainajina olivat tutut venäjän kielen opettajat ja haastateltava muistelee, kuinka hän jännitti valokuvaamista ja auki olevaa arkkua, ja pelkäsi suorastaan lamaantuvansa nähdessään tutut ihmiset kuolleina. Näin ei kuitenkaan käynyt vaan haastateltava koki avonaisen arkun läheisyyttä tuovaksi ja hyväksi asiaksi: ”Koin siinä voimakkaasti, ettei ollut pelottava vaan suorastaan lohduttava nähdä nämä ihmiset siinä arkun kansi auki.” Haastateltava jopa koki vainajan ikään kuin vinkanneen hänelle, että valokuvaus on sopivaa.¹⁵²

Kihlajaisia ja häitä ei kuitenkaan kovin moni haastateltavani muistelee, vaikka kysyin nimenomaan henkilökohtaisia muistoja. Oletettavasti häiden ja kihlajaisten vähäinen muistelemisen johtuu siitä, ettei niitä ilmeisesti järjestetty kovinkaan usein rukoushuoneella. Yksi haastateltava muistelee oman tyttärensä ja myöhemmin poikansa kihlajaisia ja häitä rukoushuoneella¹⁵³. Muistelu kuitenkin jää lähinnä maininnan tasolle. Toinen haastateltava, joka toimi aikanaan rukoushuoneen isännöitsijänä, muistaa häitä, joita hän oli koristelemassa

150 M44 ja M51.

151 M51.

152 M40A.

153 M44.

kukkasin. Erityisesti hän muistaa eräät häät, jossa hän teki kukista analogin ympäri polun, jota pitkin hääpari kiersi vihkitoimituksen aikana.¹⁵⁴

Yksi häihin liittyvä mielenkiintoinen ja poikkeava tarina liittää rukoushuoneeseen kaksi sellaista henkilöä, jotka eivät ole ortodoksien yhteisön jäseniä. Heille rukoushuone on tullut merkittäväksi muistojen paikaksi eri kautta, kuin yhteisön jäsenille:

Kuule, muun muassa sellainen tapaus on. Täällä kun oltiin niin semmonen yks pariskunta tuli ja sano että he haluais häät järjestää niin että heidän vihitään Keski-Porin kirkossa, koska he oli luterilaisia ja he tulis tänne sitä juhlaa viettämään. He on rukoushuoneella tavanneet joskus, meidän rukoushuoneen myyjäisissä. Heille tuli niin hyvät muistot siitä rukoushuoneesta. Tosi vaikuttaviakin asioita voi olla. Sitten he tosiaan järjesti ne häät täällä.¹⁵⁵

Pariskunnan vihkiminen järjestettiin siis luterilaisessa Keski-Porin kirkossa, mutta rukoushuone oli paikka, missä he olivat tavanneet. Vaaliakseen tätä muistoaan he halusivat järjestää hääjuhlan uudella Porin ortodoksisella kirkolla seurakuntasalissa. Tapauksessa näkyy myös rukoushuoneen jatkuvuus uudella kirkolla: koska rukoushuonetta ei enää ollut olemassa, hääpari halusi järjestää juhlaansa kirkolla. Tapaus liittää mielenkiintoisella tavalla myös yhteisön ulkopuolisia jäseniä rukoushuoneen muiston vaalimiseen. Voisi sanoa, että tuo pariskunta on kyllä kulttuuriperintöyhteisön osa, muttei Porin ortodoksien yhteisön osa.

Yksi tärkeäksi koettu tapahtuma oli Ortodoksisten nuorten liiton (ONL) nuorten pääsiäinen Porissa 1980-luvun lopussa. Tapahtuma on ilmeisestikin ollut tärkeä haastateltavalle siksi, että silloin rukoushuone oli esillä myös muille, kuin siellä tavallisesti kokoontuneelle yhteisölle. Tapahtumaan kerääntyi kymmeniä ortodoksinuoria eri puolilta Suomea. Haastateltavani mainitsee tapahtuman tärkeydestä myös ortodoksiselle identiteetilleen: ”Se oli kyllä niin, tunsin tosiaan elävänsä ortodoksisessa ympäristössä ja ortodoksisen tyylin mukaisesti”¹⁵⁶. Tapahtuma oli poikkeuksellinen myös oman yhteisön jäsenille: ”Kyllähän siinä oli varmaan vähän seurakuntalaisilla ihmettelemistä kun oli niin paljon nuoria siellä”¹⁵⁷.

154 M51. ”Kruunaamisen ohessa tämä on ortodoksisen vihkimistoimituksen juhlava osa. Yhteisen maljan jälkeen pappi yhdistää vihittyjen kädet epitrakililla ja kuljettaa heidät lukupöydälle asetetun ristin ja evankeliumin ympäri. Käynti merkitsee avioliiton purkautumattomuutta ja aviopuolisoiden toisellensa lupaamaa uskollisuutta.” Tarvasaho 1981, 122.

155 N40.

156 N40.

157 N40.

ONL:n nuorten pääsiäisestä mainitaan myös yhteisön historiateoksessa, jossa tapahtuma nähdään esikuvana porilaisten omalle perheleirille¹⁵⁸. Tapahtuma liitti tiettyssä mielessä ortodoksisessa periferiassa elävät porilaiset ja heidän rukoushuoneensa osaksi laajempaa ortodoksien yhteisöä Suomessa.

Samalla tavoin hyvin muistetaan erilaisten arvovieraiden, kuten piispojen tai Valamon luostarin igumenin eli johtajan vierailut rukoushuoneella. Näissäkin tapauksissa oma paikka, rukoushuone, oli esillä myös muille kuin oman yhteisön jäsenille. Vierailut on koettu ilmeisen tärkeiksi, sillä moni, varsinkin vanhempi haastateltava muistelee vierailutilanteita¹⁵⁹. Yksi haastateltava erityisesti muistelee Minskin ortodoksisen kirkkokuoron vierailua Porissa. Kaupungintalon ja Yyterin lisäksi vieraita luonnollisesti kestitettiin rukoushuoneella.¹⁶⁰ Näin rukoushuone oli esillä myös ulkomaalaisille vieraille. Arvovieraiden vierailut on nähty selvästi kunnia-asiana yhteisössä, sillä niitä muistellaan ylpeydellä vieläkin.

Erityisen henkilökohtaisia muistoja jakoi yksi haastateltavani, joka muistaa hyvin ensimmäisen vierailunsa rukoushuoneella, josta mainittiin jo aiemmin rukoushuoneen yhteisön mahdollista sulkeutuneisuutta pohdittaessa. Haastateltava kertookin liittyneensä ortodoksisen kirkkoon seuraavana jouluna. Siihen liittyen haastateltava muistelee ensimmäistä katumuksen sakramenttiaan eli synnintunnustusta, joka jännitti ja mietitytti.¹⁶¹ Haastateltavani tuo esiin nimenomaan henkilökohtaisia muistoja ja tuntemuksiaan, mutta samalla tuo esiin sen, miten rukoushuoneen yhteisö otti hänet hyvin vastaan. Hän liittää rukoushuoneeseen henkilökohtaisia muistojaan ja muissakin kohdin haastattelua hän tuo esiin rukoushuoneen merkitystä korostavia asioita.

¹⁵⁸ *Unelma omasta kirkosta* 2012, 65.

¹⁵⁹ N40, M29, N27, N36.

¹⁶⁰ M29.

¹⁶¹ M48.

4 Esineissä elävä kulttuuriperintö

Tekemissäni teemahaastatteluissa kysyin haastateltaviltani rukoushuoneelta uudelle kirkolle siirtyneiden tavaroiden käytöstä. Teemahaastattelurungossani teema oli yksinkertaisesti asetettu arkikielisen kysymyksen muotoon ”Muistatko mitkä esineet on rukoushuoneelta?”. Itse haastattelutilanteissa kysymys muotoutui aina sen mukaan, missä vaiheessa haastattelun kokonaisuutta oltiin ja miten aiheesta tuntui luontevalta kultakin haastateltavalta kysyä.

Teemakysymykseni kautta halusin epäsuorasti kysyä myös sitä, näkevätkö haastateltavani rukoushuoneen esineiden kautta rakentuvan jonkinlaista jatkuvuutta rukoushuoneen ja kirkon välille. Eräänlainen ennakko-oletukseni oli, että haastateltavani näkisivät esineiden kautta jatkumoa.

Ortodoksisen kirkon esineellisessä kulttuuriperinnössä jumalanpalvelusvälineitä on kutsuttu Katariina Husson mukaan sakraaliesineiksi, latinan *sacrum*-sanana mukaan. Pyhät esineet tässä mielessä viittaavat sekä jumalanpalveluksessa käytettäviin esineisiin, kuten ehtoolliskalustoon tai evankeliumikirjaan, että kirkon sisustukseen kuuluviin tavaroihin, kuten lampukoihin ja kynttilänjalkoihin, mutta myös kirkollisiin tekstiileihin ja joskus myös ikoneihin.¹⁶² Omissa teemahaastatteluissani en rajannut rukoushuoneen esineistöä ainoastaan sakraaliesineisiin, vaan kysymykseni saattaa ymmärtää käsittävän myös muuta rukoushuoneen kalustoa, sisustusta ja esineistöä. Haastateltavani nostivat esiin pääasiassa kuitenkin sakraaliesineistöä.

4.1 Esineen rakenteellinen, toiminnallinen ja kontekstuaalinen identiteetti

Peter van Mensch on kehittänyt mallia, jonka avulla objektin tietoarvoa voidaan tulkita. Hän erottaa toisistaan rakenteellisen identiteetin, toiminnallisen identiteetin ja kontekstuaalisen identiteetin. Rakenteellisella identiteetillä tarkoitetaan objektin konkreettisiin fyysisiin ominaisuuksiin liittyvää tietoa esimerkiksi esineen muodosta ja sen materiaalista. Toiminnallisella identiteetillä viitataan tietoon esineen käytöstä ja sen merkityksestä. Esimerkiksi esineen historia sijoittuu toiminnallisen identiteetin alle. Kolmas muoto on kontekstuaalinen identiteetti, jolla viitataan esineen fyysiseen ja käsitteelliseen ympäristöön.¹⁶³ Konteksti voi tässä tapauksessa olla esimerkiksi sijoittuminen kirkkotilaan.

¹⁶² Husso 2011, 20.

¹⁶³ van Mensch 1992.

Kun esineet käsitetään menneisyyden jäljiksi, joiden kautta yhteisö tekee kulttuuriperintöprosessissa identiteettityötä, voi van Menschin kehittämästä mallista soveltaa erityisesti toiminnallista ja kontekstuaalista identiteettiä. Tarkasteltaessa esineitä osana kulttuuriperintöprosessia rakenteellinen identiteetti ei ole yhtä tärkeässä osassa kuin toiminnallinen ja kontekstuaalinen identiteetti. Kulttuuriperintöyhteisön toiminnan näkökulmasta tieto esineen konkreettisista fyysisistä ominaisuuksista ei ole olennaista, vaan pikemminkin kiinnostuksen kohteena ovat kulttuuriperintöyhteisön jäsenten tiedot ja käsitykset esineitten historiasta, niiden käytettävyydestä ja kulttuurisesta arvosta. Yhtä hyvin keskeistä on kontekstuaalisen identiteetin kautta esineen suhde aineelliseen ja käsitteelliseen ympäristöönsä.

Haastateltavat mainitsivat erityisesti nykyisessä kirkossa olevaa sakraaliesineistöä, joka on peräisin rukoushuoneelta. Eniten muistettiin juuri tuohus- eli kynttilänjalat, ikonit ja ristisaatoissa käytettävät iso risti ja lyhty. Haastattelijoiden mainitsevat esineet ovat näkyvällä paikalla olevia, joilla on keskeinen rooli myös ortodoksisen kirkon jumalanpalveluselämässä. Ristisaatoissa kannettava risti kantaa kirkollista tunnelmaa mukanaan¹⁶⁴. Tuohusjalat liittyvät keskeisesti kirkossakävijän kokemukseen. Moni sytyttää kirkkoon tullessaan tuohuksen eli kirkkokynttilän tuohusjalkaan ikonin eteen. Näin muistot tuohusjaloista ja ikoneista liittyvät niiden toiminnalliseen identiteettiin keskeisenä osana ortodoksisen kirkon jumalanpalveluselämää. Pro gradu -tutkielmassaan Auli Martiskainen on kiinnittänyt huomiota siihen, miten ortodoksisessa kirkossa jumalanpalvelukseen osallistujat sytyttävät ikonien eteen tuohuksia eräänlaisena merkinä jumalanpalvelukseen saapumisesta. Monilla kirkossakävijöillä on usein vakiintuneita tapoja siitä, minkä ikonin tai ikonien eteen tuohuksia sytytetään.¹⁶⁵

Sakraaliesineiden kontekstuaalinen identiteetti tulee näkyväksi niiden toiminnallisen identiteetin kautta: esineet sijoittuvat aineellisen ympäristönsä, kirkkosalin, keskeisille paikoille. Esineiden toiminnallinen identiteetti on sama kuin rukoushuoneella, mutta niiden kontekstuaalinen identiteetti on osittain erilainen. Aiemmin esineet sijoituivat rukoushuoneen ympäristöön ja kontekstiin. Juuri esineiden sijoittuminen menneisyyden ja nykyisyyden

164 Forss 2010, 124.

165 Martiskainen 2012, 54-55.

jatkumolla kahteen eri kontekstiin rakentaa jatkuvuutta sekä esineille että konteksteille, tässä tapauksessa siis rukoushuoneen ja kirkon välille.

Ristisaatoissa käytettävät lyhty ja risti muistetaan hyvin, sillä niiden toiminnallinen identiteetti on selkeä. Ristiä ja lyhtyä käytetään melko harvoin, lähinnä pääsiäisajan jumalanpalveluksissa ja kirkon temppelijuhlana vuosittain syyskuussa. Samalla niiden konteksti rakentuu juuri tietyn jumalanpalvelustapahtuman ympärille. Juuri se, että niitä on käytetty ja käytetään harvoin, nostaa ne esiin muisteluissa mieleenjäävinä sakraaliesineinä. Haastateltuni muistelivatkin näihin esineisiin liittyen nimenomaan ristisaattoja rukoushuoneella, erityisesti mainiten ensimmäisen pääsiäisyön jumalanpalveluksen ristisaaton rukoushuoneella¹⁶⁶. Risti ja lyhty nähdään selkeästi esineiden kautta tapahtuvana jatkumona rukoushuoneen ja kirkon välillä. Esineinä ne liittävät rukoushuoneen ja kirkon ristisaatot toisiinsa. Toisin kuin useimpien muiden mainittujen esineiden kohdalla, ristin ja lyhdyn kohdalla niiden historiaa ja alkuperää muistellaan. Yksi haastateltavani muistaa teettäneensä ne rukoushuoneen ensimmäistä ristisaattoa varten¹⁶⁷. Toinen haastateltavani, joka nykyisin kantaa ristisaatoissa lyhtyä, muistaa rukoushuoneella käytetyn eri lyhtyä¹⁶⁸. Näin keskeistä ei ole niinkään esineiden ja niiden käytön muistelu, vaan pikemminkin tapahtumat rukoushuoneella, joihin esineet liittyvät. Esineet toimivat muistelun välineinä. Tässä tapauksessa edes esineen alkuperäisyys ei ole ratkaiseva: vaikka ristisaatoissa käytettävä lyhty olisikin vaihtunut toiseen vuosien kuluessa, liittää esineen käyttötapa sen nimenomaan muisteltaviin tapahtumiin, joissa lyhtyä on tarvittu.

Haastateltavani nostavat esiin myös melko vaatimattoman näköiset esineet, joilla on jumalanpalveluksissa kuitenkin keskeinen rooli. Kyseessä ovat analogit, joita säilytetään kirkkosalin aivan etuosassa. Analogin päällä voidaan pitää ikoneja, mutta tavallinen käyttö on evankeliumin lukemisen apuna. Analogi toimii kirjatelineenä evankeliumikirjalle ja myös papin saarnapapereille. Analogi on tällöin keskeisellä paikalla esillä kirkon etuosassa. Luultavasti suurin syy sille, että juuri analogit muistetaan, on se, että ne ulkonäöltään eroavat selkeästi muista analogeista, jotka teetettiin Porin kirkkoa varten. Uudemmat analogit ovat massiivipuisia, kun taas rukoushuoneelta periytyneet ovat kevyet ja siirreltävät, joissa

166 M48, N40, N27, M51.

167 M51.

168 M48.

puukehikon varaan on puettu kangas. Juuri siirreltävyytensä ansiosta analogit lienevät säilyneet käytössä myös uudella kirkolla.

Haastateltavat puhuvat van Menschin mallia soveltaen rukoushuoneen esineiden kontekstuaalisesta identiteetistä. Näin he keskittyvät siihen, miten esineet sijoittuvat kirkkotilaan nykyisessä kirkossa. Rukoushuoneelta tutut esineet ikään kuin nousevat ympäristöstään esille siksi, että ne ovat aiemmin kuuluneet rukoushuoneen kontekstiin. Toisaalta haastatteluissa joissakin määrin esiin tullut puhe esineistä on puhetta esineiden toiminnallisesti identiteetistä. Sakraaliesineiden kohdalla nimenomaan niiden kirkollinen käyttö määrittää viime kädessä sen, mitä ne ovat. Samoin haastateltavani hahmottavat esineet niiden käytön perusteella merkittäviksi, muistelluiksi asioiksi rukoushuoneen sisätilassa.

Se, että rukoushuoneelta periytyneitä esineitä edelleen käytetään rakentaa jatkuvuutta rukoushuoneen ja nykyisen kirkon välille. Esineitä ei ole haluttu museoida, vaan säilyttää käytössä. Yksi haastateltavani muistelee, miten kirkon arkkitehti olisi halunnut siirtää rukoushuoneen ikonostaasissa olleet vanhat 1800-lukulaiset ikonit kirkkomuseoon Kuopioon, mutta jotka ”salaisesti siirrettiin uuteen kirkkoon ja kiinnitettiin Teologin saliin”¹⁶⁹. Ikonit tuovat hänen mukaansa lämpöä tilaan, jonka voisi tulkita myös vihjeenä nostalgisävytteisestä arvottamisesta. Myös kaksi muuta nostivat esiin nimenomaan nämä vanhat kookkaat ikonit, jotka eivät sijaitse tarkalleen ottaen enää kirkkotilassa, vaan seurakuntasalissa. Historiallinen jatkuvuus ulottuu pitkälle rukoushuonetta aikaisempiin tiloihin ja konteksteihin.¹⁷⁰

4.2 Luovutetut sakraaliesineet monumentalisoivan identiteettityön välineinä

Osa haastateltavistani muisteli sitä, miten rukoushuoneen esineistöä luovutettiin muualle käyttöön. Näin esineistöä ei säilytetty Porin ortodoksien yhteisön hallussa, vaan lainattiin eteen päin eri paikkoihin, joissa esineistölle oli tarvetta. Pääasiassa kyse oli sakraaliesineistöstä: haastateltavat mainitsevat rukoushuoneen kirkkoliput¹⁷¹, alttarin pyhät ovet¹⁷², kirkonkellon, kaksi analogia, kattokruunut ja apupöydän. Muista esineistä mainittiin

¹⁶⁹ M51.

¹⁷⁰ M48 ja M40B.

¹⁷¹ Kirkkolippu on tangon päähän kiinnitetty ikonilla varustettu lippu, jota kannetaan ristisaatoissa. Arseni 1999, 152.

¹⁷² ”Ikonostaasin keskellä olevat kaksi vierekkäistä alttarihuoneeseen päin avautuvaa ovea”. Arseni 1999, 230.

luentopöydät ja -tuolit. Esineistön uudet sijaintipaikat haasteltavat muistivat melko tarkasti. Kirkkoliput menivät lainaan ”oliko Forssaan tai Helsinkiin”¹⁷³, alttarin pyhät ovet Espooseen¹⁷⁴, jossa yhteisön jäsenet kävivät niitä katsomassa ”Helsingin matkan yhteydessä”¹⁷⁵ ja pääkattokruunu Kolhon kirkkoon¹⁷⁶. Kolhon alue kuuluu Tampereen ortodoksiseen seurakuntaan kuten Porikin, joten kattokruunu pysyi omassa seurakunnassa. Muut lainatut esineet, kirkonkello, analogit, pienemmät kattokruunut, apupöytä ja luentopöydät sekä -tuolit lahjoitettiin Valtimon Rasimäen tsasounaan.¹⁷⁷

Haastattelujeni perusteella esineistä luopumista ei nähty mitenkään negatiivisena asiana eikä esineistön perään ole haikailtu. Anna Sivulan teoreettista mallia käyttäen yhteisön jäsenet eivät siis ole tehneet omaksuvaa identiteettityötä sillä tavoin, että olisivat halunneet pitää kiinni menneisyyden jäljistä, rukoushuoneen esineistä, vaikka niiden omistussuhde on muuttunut. Pikemminkin haastateltavat tuntuvat olevan ylpeitä rukoushuoneen sakraaliesineiden uudesta käytöstä. Uusi käyttö on mahdollistanut esineiden elämän jatkumisen liturgisessa käytössään. Esineet on myös koettu merkityksellisiksi, sillä ne ja niiden uudet sijoituspaikatkin muistetaan kohtuullisen hyvin. Haastattelujen perusteella yhteisö näkee uuden sijoituspaikan saaneiden esineiden kohdalla, että jokin meille tärkeä ja arvokas on siirtynyt toiselle käyttäjälle. Tämä osaltaan lisää esineiden merkityksellisyyttä. Samalla yhteisö tekee monumentalisoivaa identiteettityötä eteen päin siirtyneiden esineiden kautta. Esineillä on historia jumalanpalveluskäytössä rukoushuoneella, ja niiden käyttö jatkuu jumalanpalveluskäytössä. Käyttämällä esineiden historiaa esimerkiksi muistelemalla ja arvottamalla niitä yhteisö nostaa niitä jalustalle, merkittäviksi yhteisön kulttuuriperinnön osiksi.

Yhteisön identiteettityö tulee esille erityisesti siinä, miten haastateltavani puhuu tiistaiseuran aikanaan rukoushuoneelle hankkimista sakraaliesineistä, jotka nyttemmin ovat käytössä kirkolla:

Ja tosiaan kaikki nämä vihkikruunut ja kastemaljat ja muut isot mitä hienot on meillä täälläkin, kyllähän ne sinä aikana hankittiin ja niillä siellä kerätyillä

173 M44.

174 M29.

175 N40.

176 M51.

177 M51.

rahoilla. En tiedä kuinka monessa seurakunnassa on käynyt että tiistaiseura on hankkinut tällaisia, näin paljon kun mitä Porissa on tehty.¹⁷⁸

Lainauksesta selviää, miten esineiden lisäksi haastateltava rakentaa kulttuuriperintöä yhteisölle, joka nämä esineet hankki, eli tiistaiseuralle. Hän nostaa tiistaiseuran esiin poikkeuksellisen aikaansaavana ja toimivana yhteisönä, joka on saanut hankittua arvokkaitakin sakraaliesineitä seurakunnan käyttöön. Hän vertaa tiistaiseuraa muihin tiistaiseuroihin ja nostaa sen esimerkilliseksi niiden joukosta. Näin tiistaiseura itsessään yhteisönä on ollut tuottamassa kulttuuriperintöä nähdessään tietyt hankinnat tärkeiksi ja arvokkaiksi, antavat arvoa hankituille sakraaliesineille ja säilyttänyt niitä käytössä. Samalla haastattelemani tiistaiseuran jäsen tekee historioivaa identiteettityötä: hän hahmottaa aikanaan rukoushuoneen aikana tehdyt sakraaliesineiden hankinnat yhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolla¹⁷⁹. Itse haastattelulainauskin osoittaa, että kyseessä on historiatietoinen subjekti.

Yksi haastateltava mainitsi, että esineet olisivat päätyneet Suomen ortodoksiseen kirkkomuseoon Kuopioon, jollei niille olisi keksitty uutta käyttöä. Haastateltavan mukaan kirkkomuseo lainaa esineitä edelleen seurakuntiin.¹⁸⁰ Näin olikin varsinkin sotien jälkeisinä jälleenrakennusaikoina¹⁸¹, mutta nyttemmin tämä tehtävä ei ole enää keskeinen kirkkomuseon tehtävä. Kirkkomuseon tehtävä on ”tallentaa, säilyttää, tutkia ja pitää näytteillä Suomen ortodoksisen kirkon historiaan liittyvää ainutlaatuista kulttuuriperintöä sekä hyödyntää sitä kasvatus- ja opetustarkoituksiin”¹⁸². Jos rukoushuoneelta jäänyt esineistö olisi luovutettu kirkkomuseolle, on siis todennäköisempää, että se olisi asetettu osaksi museon kokoelmaa kuin että se olisi luovutettu eteen päin seurakuntien käyttöön. Kirkkomuseon roolista keskusteltiin aikanaan paljonkin, sillä yhtäältä kirkkomuseo haluttiin nähdä eräänlaisena kirkollisena aarrekammiona, sacrariumina, mutta toisaalta kirkkomuseo hahmotettiin myös itsenäisenä museona.¹⁸³ Kirkkomuseon kokelmapolitiikka vuodelta 2013 ei tunne aineiston siirtämistä ortodoksisten seurakuntien käyttöön. Aineistoa lainataan lähinnä museoille ja ortodoksisen kirkon edustustiloihin. Sen sijaan seurakunnilla on velvollisuus tarjota

178 N40.

179 Ks. Sivula 2015, 66.

180 M29.

181 Ks. esimerkiksi Husso 2011, 88-90.

182 RIISA Suomen ortodoksinen kirkkomuseo. <http://www.ortodoksinenkirkkomuseo.fi/fi/etusivu/>

183 Husso 2011, 184-185.

poistettavaa aineistoa kirkkomuseolle, jolle on oikeus liittää aineisto kokoelmiinsa.¹⁸⁴ Täten ei ole tavallista, että kirkkomuseon aineistoa annettaisiin seurakuntien käyttöön.

Yksi haastateltavani tiivistää hyvin sen huomion ja asenteen, jonka muutkin haastatellut jakavat:

Säilyy se perintö mitä sieltä on, vaikkei kovin paljon olekaan. Se tuo sellaista jatkuvuutta.¹⁸⁵

184 Suomen ortodoksinen kirkkomuseo, Kokoelmapolitiikka 2013.

185 M48.

5 Lopulta: löytyykö muistin paikkaa tai monumenttia?

Päätutkimuskysymykseni on: *miten rukoushuoneen muistoa käytetään*. Onko rukoushuoneesta muodostunut paikka, jonka kautta kulttuuriperintöyhteisön jäsenet muistelevat?

Anna Sivulan mukaan yhteisön yhteenkuuluvuutta ja historiatietoisuutta voi symbolisesti vahvistaa aineellinen tai aineeton kulttuuriperintö silloin, kun tuota kulttuuriperintöä käytetään muistin paikkana. Muistin paikkana voi toimia jokin paikka tai rakennus, mutta sen lisäksi myös historiallinen hahmo, rituaali, teksti, symboli tai tapa. Muistin paikka yhdistää yhteisön muistelemaan ja tulkitsemaan menneisyyttä. Muistin paikkaa tukee muistelua, jossa yhdistyy menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus.¹⁸⁶

Outi Fingerroos näkee taas muistin paikan konstruktiona, joka on muistelussa tuotettu. Muistin paikka tuotetaan siis hänen mukaansa muistelun myötä esimerkiksi kirjoittamisen ja puhumisen kautta. Muistin paikka sisältää hänen mukaansa myös subjektiivisia ja sosiaalisia aspekteja muistelun näkökulmasta riippuen. Muistin paikka rakentuu muistelutyössä. Sillä tavoin Fingerroos ei ole niinkään kiinnostunut kollektiivisesta muistista, vaan siitä, millaisia merkityksiä muistin paikkaan liitetään.¹⁸⁷

Kysyin teemahaastattelussani siitä, tuleeko haastateltavien vielä muisteltua rukoushuoneen aikaa jonkun kanssa. Tällä kysymyksellä halusin vastauksen juuri siihen, onko rukoushuone *muisteltu*. Toisaalta pitemmälle vietyä tarkastelin myös sitä, onko rukoushuoneesta rakentunut muistelun kautta muistin paikka. Lähes kaikki haasteltavat sanoivat, että rukoushuonetta muistellaan vieläkin joskus, mutta useat huomauttivat, että suurin osa niistä, joiden kanssa rukoushuonetta olisi luonteva muistella, ovat jo kuolleet¹⁸⁸. Yksi haastateltava kiinnitti erityisesti huomiota siihen, miten rukoushuonetta muistelevat vanhemmat yhteisön jäsenet, jotka ovat olleet rukoushuoneen aikaan aktiivisia¹⁸⁹. He, joiden kanssa rukoushuonetta muistellaan, ovat haastateltavien mukaan nimenomaan nyt vanhuusiässä olevia¹⁹⁰. Tämä ilmeni myös omista haastatteluissani siinä, että vanhemmat haastateltavani

186 Sivula 2013, 164.

187 Fingerroos 2006, 5-6.

188 M40B, M29, N36 ja N27.

189 M44.

190 M29, N27 ja M40B.

korostivat rukoushuoneen yhteisön perheenomaisuutta ja kodikasta tunnelmaa, koska olivat itse olleet aktiivinen osa yhteisöä muisteltuna aikana. Haastattelujeni perusteella on siis niin, että rukoushuonetta muistelevat nykyään innokkaimmin nykyisin vanhuusiässä olevat Porin ortodoksien yhteisön jäsenet. Nuoremmilla jäsenillä korostuu enemmän uuden kirkon rakentamishanke, ja muistelukin kohdistuu monilta osin kirkon hankkimiseen.

Muistin paikaksi rakentumisessa yhteisön omalla historiateoksella *Unelma omasta kirkosta* on suuri merkitys. Muistin paikka rakentuu kirjoittamisen ja tekstin avulla. Historiateos kertoo rukoushuoneen ajoista, mutta sen pääfokus on uudessa kirkossa: siitä haaveilemisessa, sen suunnittelemisessa, rakentamisessa, sisustamisessa ja sen toiminnoissa. Historiateos ei ensisijaisesti rakenna rukoushuonetta muistin paikaksi. Rukoushuone on teoksen narratiivissa enemmänkin puolimatkan krouvi unelmassa omasta kirkosta.

Eeva Karhunen on artikkelissaan Rakennusperintö ja arjen arvot – Nylundin sauna aineettomana kulttuuriperintönä kirjoittanut siitä, miten muistot ja tarinat tarvitsevat jonkin mihin kiinnittyä. Karhusen tutkimassa tapauksessa tällaiseksi yhteisöllisen aineettoman kulttuuriperinnön kiintopisteeksi on muodostunut Nylundin sauna.¹⁹¹ Onko Porin yhteisön kohdalla entisestä rukoushuoneesta tullut samantyyppinen kiintopiste, johon muistot kiinnittyvät?

5.1 Rukoushuone muistelun välineenä

Haastatteluissani huomasin samalla tavoin, että rukoushuoneen *kautta* muisteltiin sellaista toimintaa, joka ei varsinaisesti tapahtunut rukoushuoneella, mutta joka oli rukoushuoneella kokoontuneen yhteisön toimintaa. Muutama haastateltava mainitsi erityisesti erilaiset porilaisten ortodoksien tekemät matkat¹⁹². Rukoushuoneen yhteisö tekikin aktiivisesti matkoja eri puolille Suomea, erityisesti Itä-Suomeen. Usein Itä-Suomen vierailut liittyivät pyhiinvaellusmatkaan Valamon luostariin Heinävedelle. Yksi haastateltavani muisteli matkoja erityisen paljon ja tarkasti, suurimman osan haastattelusta.¹⁹³ Tämä haastateltavani oli toiminut matkanjohtajana, kuten myös eräs toinen haastateltavani myöhemmin. Hän

191 Karhunen 2013, 282-283.

192 Erityisesti M29 ja N40.

193 M29.

muisteleekin myöhempiä matkoja erityisesti Valamoon ja Valtimolle. Rukoushuone on näilläkin matkoilla yhdistävä tekijä:

Kyllähän näissä matkoissa paljon oli, kyllähän niistä paljon riemua on ollut, silloin jo alkoi kun oltiin rukoushuoneella. Ehdittiin sieltäkin lähteä monta kertaa. Oli aina niin hauskaa siellä...¹⁹⁴

Valamon matkat mainitaan myös yhteisön historiategoksessa. Jo 1979-1982 tehtiin historiategoksen mukaan runsaasti matkoja. Haastateltavat muistelevat matkoja haastattelutilanteessa nimenomaan silloin, kun olen kysynyt toiminnasta rukoushuoneella. Rukoushuoneen toiminta ei siis rajoittunut tilallisesti ainoastaan rukoushuoneelle, vaan tietyissä määrin ympäri Suomea.

Myös rukoushuoneella toiminut ikonikerho teki useamman ulkomaanmatkankin:

Meillähän tää ikonikerho joka toimi rukoushuoneella, mehän tehtiin ulkomaanmatkoja sitten, me oltiin Pietarissa tai silloisessa Leningradissa ja sitten oltiin Kiovassa, Ukrainassa ja sitten oltiin Moskovassa, Zagorskin luostarissa¹⁹⁵

Haastateltavat liittivät rukoushuoneeseen myös muita fyysisesti rukoushuoneen ulkopuolelle sijoittuneita tapahtumia. Yksi haastateltava muistelee erityisesti onnitelukäyntejä eri ihmisten luona. Käyntien yhteydessä lahjoitettiin usein Karjala-liiton viiri ja onniteltiin laulamalla.

Näissäkin tapauksissa toimijana olivat nimenomaan rukoushuoneen yhteisön jäsenet. Muistot kiinnittyvät rukoushuoneeseen, koska rukoushuone oli ikään kuin yhteisön tukikohta. Rukoushuone on siis ikään kuin väline: se tekee muistelusta helpompaa ja jäsennellympää. Tässä mielessä se on myös identiteettiprosessin käynnistäjä.

Karhusen tutkimassa Nylundin saunassa oli toinenkin tutkimaani rukoushuonetta muistuttava piirre: rakennuksen ulkonäkö ei noussut tärkeäksi, vaan keskeistä oli toiminnallisuus. Rukoushuoneessakaan lähes tavanomaisen viidesosalaisen asuintalon oloinen ulkonäkö ei nouse mitenkään tärkeäksi seikaksi, vaan rukoushuoneessa tärkeintä oli sen suojissa tapahtunut yhteisön toiminta.

194 N40.

195 N27.

5.2 Tutkimustuloksia ja löydöksiä

Ensimmäinen alatutkimuskysymykseni on: *miten rukoushuonetta muistellaan*.

Teemahaastatteluaineiston perusteella on selvää, että rukoushuoneen näkeminen väliaikaisena on haastateltavieni joukossa suhteessa uuteen kirkkoon. Rukoushuoneen väliaikaisuus itseasiassa näkyy maltillisena kaksijakoisuutena. Haastateltujen kesken on selkeitä eroja. Yhtäältä esiintyy yksittäinen näkemys siitä, kuinka rukoushuone oli koko ajan väliaikainen, ikään kuin välttämätön paha, rasitekin. Toisessa ääripäässä rukoushuone ei koskaan ollut väliaikainen, vaan oma kirkko häämötti niin kaukana tulevaisuudessa, ettei sen odotus saanut väliaikaisuuden tuntua rukoushuoneen toimintaan.

Haastattelujen kokonaiskuvasta kuitenkin näkee, että suurin osa piti rukoushuonetta aivan käyttökelpoisena ja omana tilana, jossa yhteisön toiminta mahdollistui vuosikymmenien etsikkoajan jälkeen. Rukoushuonetta laajennettiin, sitä remontoitiin ja sen toimintaa kehitettiin. Yhtä yksittäistä kokemusta lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kuitenkin kokevat muuton uudelle kirkolle olleen kivuton ja kauan odotettu tapahtuma, jonka eteen oli nähty valtavasti vaivaa vuosikymmenten saatossa. Voisi sanoa, että unelma omasta kirkosta oli ainakin puheiden tasolla se motivoiva tekijä tai syy, jonka pohjalle toiminta rukoushuoneelle rakentui – vaikkakin unelma oli lähes abstraktilta ja miltei saavuttamattoman kaukaiselta tuntuva.

Perheen- ja kodinomaisuus korostuu kuitenkin vanhimmilla haastatelluilla yhteisön jäsenillä. Rukoushuoneeseen sitoutuminen näkyi selkeästi voimakkaimpana 1970-luvulla ortodoksiseen kirkkoon liittyneillä. Omakohtaisuus ja henkilökohtaisuus sitouttaa paikkaan. Näillä informanteilla ilmeni myös selkeää nostalgisuutta muistelussa, uutta kirkkoa vasten peilataksikin. Tuoreessa muistissa oli edelleen niin varsin suureellinen suunnitelma rukoushuoneen laajentamisesta kuin rukoushuoneen ei-virallinen tunnelmakin. Oma kokemus aktiivisuudesta ja yhdessä toiminnan rakentamisesta ovat tärkeimpiä menneeseen sitouttavia tekijöitä.

Rukoushuonetta muistellaan siis yhtäältä aktiivisen toiminnan ja tavoitteellisen työn paikkana ja toisaalta, uuden kirkon realisoituessa, ”välimatkan krouvina”. Henkilökohtaiset kokemukset ovat määräävä tekijä merkityksellisyyden rakentumisessa. Toisaalta rukoushuoneen yhteisö näyttäytyy jossain määrin sulkeutuneena ja piiloutuneena, eikä esimerkiksi maahanmuuttajien roolia tai tuleamista yhteisöön noussut juurikaan esiin.

Toisena kysyn: *millainen rooli historiikilla on kulttuuriperintöprosessissa*. Oman historiateoksen laatiminen niin muistitiedon kuin arkistolähteidenkin pohjalta on ollut hyvin merkittävä osa kulttuuriperintöprosessia. Haastattelujen perusteella historiikki ohjaa pääosin kulttuuriperintöyhteisön tulkintoja menneestä. Yhteisön talkootyöllä tekemä kirja näyttäytyy kehyskertomuksena ja jaettuna historiana. Teos vastaa enemmistön käsitystä yhteisön menneisyydestä. Kysyin haastateltavilta, kuvaako historiateos menneisyyttä kuten he muistavat. Poikkeavuudet kirjan esittämästä historiasta olivat harvinaisia ja luonteeltaan anekdootillisia, siitäkin huolimatta, että historiateos vaikenee rukoushuoneen uudesta käytöstä venäläisen seurakunnan kirkkona ja luopumista ei käsitellä oikeastaan ollenkaan.

Kolmanneksi kysyn: *miten kulttuuriperintöyhteisön jäsenet tekevät identiteettityötä rukoushuoneen kautta*. Tämän kautta tarkastelen sitä, miten Anna Sivulan kulttuuriperintöprosessin malli toimii tapaustutkimuksessa. Aineisto osoittaa, että yhteisön jäsenillä on osallisuuskokemusta menneen jälkeen ja symboliin, rukoushuoneeseen. Se on osaltaan työkalu identiteettityössä. Kuten todettua, historiateos rakentaa kehyskertomuksen ja sitä kautta jaetun historian identiteettityölle. Historioivan identiteettityön muotoa ei tarvitse siis kauempaa etsiä, historiateos täyttää määritelmän jokseenkin kirjaimellisesti. Tutkimukseni yhtenä löydöksenä on kuitenkin se, mistä historiikki vaikenee.

Rukoushuoneen kulttuuriperintöprosessin tapauksessa merkityksellistä ei ole ainoastaan se, miten prosessi rakentuu itse paikan, rukoushuoneen, jälkeen tulevan uuden kirkon kautta. Rukoushuoneen muisto on poikkeava siksi, että samaan rakennukseen asettui venäläinen seurakunta, ja rakennus vihittiin kirkoksi. Uskonnollisessa mielessä käyttö siis jatkuu ortodoksisessa kontekstissa, mutta rukoushuoneelta siirtyneen yhteisön näkökulmasta tilanne heijastuu hämmentävänä. Hillitty hämmennys ja vaitonaisen varovainen suhtautuminen uuteen käyttöön on merkki omaksuvasta identiteettityöstä. Paria äärinäkemystä lukuun ottamatta uusi käyttö ei herätä haastatteluissa selkeästi positiivista muttei myöskään negatiivista suhtautumista. Keskeistä on kuitenkin se, että rukoushuoneen rakennuksen uusi käyttö venäläisenä ortodoksisena kirkkona *haastaa kulttuuriperintöyhteisön jäsenten identiteetin*.

Väitän aineiston pohjalta, että uudessa käytössä häiritsevää on nimenomaan se, että käyttö on luonteeltaan ortodoksista, mutta venäläiskansallisessa kontekstissa. Vanhan ja uuden käytön kontrasti rakentaa jännitettä, jonka merkkeinä ovat haastatteluissa noussut pelko ortodoksisen kirkkokansan kahtiajakautumisesta ja mahdollisen kiihkomielisyyden uhka. Erikoinen tilanne

purkautuu esimerkiksi puolivakavana huomautuksena siitä, kuinka Porin tasoisessa kaupungissa on jopa kaksi ortodoksista kirkkoa, vaikkakin yhteisön toive on selkeästi ollut yksi kansallisuuksista huolimatta kokoava paikka – uusi oma kirkko Käppärässä.

Rukoushuoneen muistoa siis käytetään omaksuvassa identiteettityössä. Sen sijaan monumentalisoiva identiteettityö jää puolitiehen. Aineistossa on siitä jatkuvasti viitteitä, mutta täysipainoinen monumenttityö jää kesken. Rukoushuoneen kirkollisesta sisustuksesta osia on luovutettu eri puolille Suomea. Haastatteluissa näkyy, kuinka tämä koetaan ylpeyden aiheena – rakennetaan monumenttia. Sakraaliesineiden hankinnat nähdään osana ajallista jatkumoa, menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Monumentalisoiva identiteettityö pysähtyy uuteen kirkkoon.

Rukoushuoneen aineelliset muistomerkit ovat pirstaleina, mutta uusi kirkko näyttää kokoavan muiston yhteen. Yhteisön kulttuuriperintö ei siis olekaan materiaalista, se ei riipu niinkään paikasta, vaan kulttuuriperintö on luonteeltaan *aineetonta*. Rukoushuoneen kulttuuriperintö on performaatio, työ mitä tehtiin rukoushuoneella ja jonka tekeminen jatkuu nykyisellä kirkolla. Työ kiinnittyy osittain, merkittävältäkin osin, rukoushuoneeseen, ja nyttemmin uuteen kirkkoon. Aineeton kulttuuriperintö kantaa kuitenkin erilaisten paikkojen ja materiaalisten elementtien ylikin, asuen kuitenkin ainakin osittain ja ajoittaisesti aineellisessa. Entinen rukoushuone toimii varmasti jo nyt toisenkin kulttuuriperintöprosessin menneisyyden jälkeen, joka saa jälleen symboliarvonsa – Porin Moskovian patriarkaatin alaisena kirkkona, sen yhteisön identiteettityön kautta.

5.3 Jatkotutkimus

Tutkimuksessani muodostunut aineisto voi toimia pohjana varsin monenlaiselle jatkotutkimukselle. Pelkästään teemahaastattelut tarjoavat teemoja, joita tässä en käsitellyt: karjalaisuuden (väitettyä) merkitystä, sen vähentymistä ja sen nykyisiä kaikuja olisi hedelmällinen tutkia etenkin nyt, kun koko Euroopassa ja myös paikallisissa yhteisöissä monikulttuurisuus on kasvava ilmiö. Aineistossa on tähän materiaalia, kuin myös vertailuun nykyisen tilanteen ja menneen välillä. Suomalaisen ortodoksisen paikallisyhteisön tapauksessa hedelmällinen tilanne on erityisesti siinä kohtaa, kun viimeisetkin Karjalaan verenperinnön tai muun kautta sitoutuneet seurakuntalaiset katoavat luonnollisen poistuman myötä. Jo nyt ukrainalaisten seurakuntalaisten määrä on kasvanut huomattavasti, romanialaisten ollessa jo pitkään kasvanut varsin merkittävä vähemmistö.

Rukoushuoneen rakennuksen tapauksessa johdonmukaista olisi tarkastella porilaista Moskovan patriarkaatin alaista yhteisöä. Aiherajauksen vuoksi jätin tässä tutkielmassa asian käsittelemättä, vaikkakin yksi haastateltavani asiasta varsin paljon kertoi, koska on itse ollut osa yhteisöä. Varsin mielenkiintoista olisi myös selvittää valintaperusteita, joita esimerkiksi slaavilaisista maista tulevat maahanmuuttajat käyttävät valitessaan yhteisöään.

Teemahaastatteluissani kohtasin paljon tilanteita, joissa tuntui puhuvan enemmän se, *miten* asioista puhuttiin ja vielä enemmän se, mitä *jätetään sanomatta*. Näen esimerkiksi diskurssianalyysille mahdollisen sijan. Toisaalta myöskin jokin täysin ortodoksisesta yhteisöstä irrotettu tulokulma voisi valaista esimerkiksi merkillisen voimakasta vanhemman väestön aktiivisuutta ja sitoutumista rukoushuoneeseen – aktiivien, joilla ei ollut aiempaa kulttuurillista sidettä ortodoksisuuteen, puhumattakaan historiallisesta tai sukuun liittyvästä taustasta.

5.4 Tutkimusprosessin kriittinen arviointi

Oma tutkimusprosessini sijoittui ajallisesti varsin pitkälle aikavälille. Suurimman osan aikaa olin esimerkiksi palkkatyössä, jolloin aktiivisesti alkanut tutkielmaprosessi pysähtyi yrityksistäni huolimatta. Vaikkakin huomasin tutkimuksen pariin palaamisen olevan hankalaa, huomasin huolellisen ja varsin paljon aikaa vieneen ennakkovalmisteluni ja erityisesti teemahaastattelujen suunnittelun, toteutuksen ja kirjallisen purun kantavan. Seikkaperäinen litterointi ja tarkka teemoittelu oli vahva perusta. Sinällään tietty ajallinenkin etäisyys aineistoon auttoi hahmottamaan yhtäläisyyksiä ja eroja haastateltujen välillä.

Retrospektiivissä omassa kulttuuripiirissäni tutkijana toimiminen oli hämmentäväkin luonteavaa ja helppoa. Tutkimushaastattelujen jälkeen tiettävästi kolme haastateltavaani on kuollut, eikä muidenkaan kohdalla ole herännyt oikeastaan mitään jatkokysymyksiä, puhumattakaan mistään vaivaantuneisuudesta. Tietoinen etääntymiseni tekstin tasolla vaikutti toimivan myös hyvin. Kokonaisvaltainen tutkimusote ja tiheän kuvauksen rakentaminen on vaativaa ja kustannustehokkaampia keinoja tutkia kyseistä aihetta lienee olemassa. Ilman syvällistä ja perinpohjaista tuntemusta aiheesta olisi tutkimus ollut luonteeltaan merkittävästi erilainen. Henkilökohtaisesti en kokenut myöskään liiallista läheisyyttä aiheeseen, onhan rukoushuoneen ajoista jo kaksikymmentä vuotta. Selkeästi hankaluus niin sanotussa sisäisessä näkökulmassa on se, kuinka monet asiat ovat hankalia perustella ja esittää, varsinkin kun tutkimuskirjallisuuden määrä on hyvin rajallinen. Varsin tiukkaa rajaamista on harrastettava, ja siltikin aiheen käsittely tahtoo rönsyillä eri suuntiin. Vielä yksityiskohtaisempien

tutkimuskysymysten laatiminen olisi huomattavasti helpottanut niin aineistonmuodostusta kuin analyysiäkin. Kurinalaisempi työskentely olisi mahdollisesti tuottanut myös tarkempia havaintoja.

Nyt kun haastatteluista on kulunut jo useampi vuosi, huomaan, ettei interventioni kulttuuriperintöprosessiin ole omien havaintojeni perusteella vaikuttanut havaittavasti rukoushuoneen muisteluun tai esilletuomiseen. Varsin staattiselta vaikuttava tilanne voisi piristyä esimerkiksi muisteluiltoja järjestämällä, semminkin kun vanhat aktiivit eivät enää ainakaan nuorene. Historiatietoisuuden lisääminen ei koskaan ole pahitteeksi.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Litteroidut teemahaastattelut Porin ortodoksisella rukoushuoneella toimineista, 2015-2016.

Sähköpostihaastattelu 17.10.2016.

Tekijän hallussa.

Porin Seudun Tiistaiseura ry:n arkisto, Porin ortodoksinen kirkko

Historiikkitoimikunnan kansio

Historiikkia varten tehdyt kaksi teemahaastattelua (Pia Vähämäki)

Porin Seudun Tiistaiseura ry:n kansiot

Vuorosoitto -tiedotuslehdet

Satakunnan museo. PAKKI-tietokannan inventointiraportit. Itsenäisyydenkatu 21A, tontti 1320.

Unelma omasta kirkosta – Porin seudun tiistaiseuran viisi vuosikymmentä. Toim. historiikkitoimikunta. Porin Seudun Tiistaiseura ry, Pori, 2012.

Tutkimuskirjallisuus

Kaikki linkit tarkistettu 8.11.2022

Arseni, arkkimandriitta: *Ortodoksinen sanasto*. Otava, Helsinki, 1999.

Asetus Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta. 214/1950.

Clarke, Kris: Sisällä ja ulkona: maahanmuuttajien yhteisötutkimus. *Yhteiskuntapolitiikka* 69, 2004: 6, 630-641.

Fingerroos, Outi: Karjala – muistin ja utopian paikka. *Alue ja ympäristö*, 35:2, 2006, ss.3-14.

Forss, Anne-Mari: Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki, 2010.

- Hanka, Heikki: Ortodoksinen kirkkoarkkitehtuuri Suomessa. Teoksessa *Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide*. Toim. Artu Kuorikoski. Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, Helsinki 2008, 281-301.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki University Press, Helsinki, 2001.
- Husso, Katariina: *Ikkunoita ikonien ja kirkkoesineiden historiaan – Suomen autonomisen ortodoksisen kirkon esineellinen kulttuuriperintö 1920-1980-luvuilla*. Väitöskirja. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 119, Helsinki, 2011.
- Johannes, arkkipiispa: Pyhän tilan käsite ortodoksisuudessa – pyhäkkö patristisessä ja kanonisessa perinteessä. Teoksessa *Ortodoksisten pyhäkköjen suunnittelu*. Toim. Pyhäkkötyöryhmä. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Pieksämäki, 1992, 40-50.
- Karhunen, Eeva: Rakennusperintö ja arjen arvot – Nylundin yleinen sauna aineettomana kulttuuriperintönä. Teoksessa *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso. SKS, Helsinki, 2013, 267-289.
- Kazanin Jumalanäidin kirkko Porissa: История прихода Казанской иконы Божией Матери в г. Пори. <http://porikhram.blogspot.fi/2013/05/blog-post.html>
- Kortelainen, Kaisu: *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys*. Väitöskirja. SKS, Helsinki, 2008.
- Kärkkäinen, Tapani: *Kirkon historia – ortodoksin käsikirja*. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Jyväskylä, 2008.
- Laki Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta. 26/1950.
- Lehtonen, Tommi: Uskonto ja yhteisöt. Teoksessa *Yhteisöllisyyden pahuu*. Toim. Antti Hautamäki. Gaudeamus, Helsinki, 2005, 60-89.

- Lumme-Sandt, Kirsi: Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Toim. Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula. Vastapaino, Tampere, 2005, 125-144.
- Makkonen, Elina: Instituution suullinen historia. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki, 2006, 245-269.
- Martikainen, Tuomas: *Religion, Migration, Settlement. Reflections on Post-1990 Immigration to Finland*. Leiden, Boston, 2013.
- Martiskainen, Auli: *Muistoina ja kokemuksina säilyvä sisätila. Kahden ortodoksisen kirkon muutostöiden tausta, toteutus ja merkitykset*. Pro gradu –tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, perinteentutkimus, 2012.
- Metso, Pekka: Kansalliset ortodoksiset kirkot ja diaspora. Teologia.fi. 2015.
<https://teologia.fi/2015/05/kansalliset-ortodoksiset-kirkot-ja-diaspora/>
- Mustonen, Tapio: *Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentaminen*. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Joensuu, 1980.
- Olsson, Pia: Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa *Polkuja etnologian menetelmiin*. Toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala. Ethnos ry, Helsinki, 2005.
- Pessi, Anne: Kirkkorakennukset merkitysten ja muistin ylläpitäjinä. Teoksessa *Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide*. Toim. Arto Kuorikoski. Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, Helsinki 2008, 351-374.
- Porin Seudun Tiistaiseuran verkkosivut, <<http://www.porinseuduntiistaiseura.fi/>>, 2022.
- Raivo, Petri: *Maiseman kulttuurinen transformaatio. Ortodoksinen kirkko suomalaisessa maisemassa*. Nordia Geographical Publications vol. 25:1. Oulun yliopisto, Oulu 1996.

- Ruotsala, Helena: *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930-1995*. Kansatieteellinen arkisto 49. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki, 2002.
- Ruotsala, Helena: Matkoja, muistoja mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. Teoksessa *Polkuja etnologian menetelmiin*. Toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala. Ethnos ry, Helsinki, 2005.
- Suojanen, Päivikki: *Saarna, saarnaaja, tilanne*. Suomen kirjallisuuden seura, Helsinki, 1978.
- Suojanen, Päivikki: Työkaluna tutkijan persoona. Teoksessa *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätutuksesta*. Toim. Anna Maria Viljanen & Minna Lahti. Suomen antropologinen seura, Helsinki, 1997.
- Sidoroff, Matti: Pyhäkkö sakraalitulana ja liturgisen tapahtuman näyttämönä. Teoksessa *Ortodoksisten pyhäkköjen suunnittelu*. Toim. Pyhäkkötyöryhmä. Ortodoksien kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Pieksämäki, 1992, 51-62.
- Sivula, Anna: Menetetyn järven jäljillä – Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia. Teoksessa *Medeasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Toim. Pertti Grönholm & Anna Sivula. Turun Historiallinen Yhdistys ry, Turku, 2010.
- Sivula, Anna: Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua. Teoksessa *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura ry, 2015, 56-69.
- Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. Teoksessa *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. Tietolipas 243. SKS, Helsinki, 2013, 161-191.
- Smith, Laurajane: *Uses of Heritage*. Routledge, Abingdon, 2006.
- Suomen ortodoksinen kirkkomuseo, Kokoelmapolitiikka 2013. Suomen ortodoksinen kirkkomuseo, Kuopio, 2013.

Tarvasaho, Dimitri: *Ortodoksisen kirkon pyhät toimitukset*. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Pieksämäki, 1981.

Tiittula, Liisa & Johanna Ruusuvuori: Johdanto. Teoksessa *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Toim. Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula. Vastapaino, Tampere, 2005.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2002.

Ukkonen, Taina: Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki, 2006, 175-198.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Taustatiedot: Nimi, syntymäaika, koulutus, ammatti, sukupuoli

MITEN MUISTELLAAN

Kerro mitä muistat rukoushuoneen ajasta?

Milloin tulit mukaan rukoushuoneelle?

Käytettiinkö rukoushuoneesta nimitystä ”tsasouna”?

Mikä rukoushuoneen aikaan oli toisin?

Millaisia henkilökohtaisia muistoja (perhetapahtumia jne.) liittyy rukoushuoneen aikaan?

- väliaikaisuus

KULTTUURIPERINTÖYHTEISÖÖN KUULUMINEN

Ketkä olivat aktiivisia rukoushuoneen aikana?

Olitko itse aktiivi?

Muisteletko rukoushuonetta jonkun kanssa?

KIRJA

Tunnetko / oletko lukenut kirjan Unelma omasta kirkosta?

(Oletko kirjan kautta palannut aikoihin rukoushuoneessa)

Kuvaako kirja menneisyyttä kuten muistat (kuten se oli)

RUKOUSHUONEEN NYKYINEN KÄYTTÖ

Miten rukoushuonetta käytetään nykyään? (Mitä mieltä olet siitä?)

Muistatko mitkä esineet on rukoushuoneelta?

Mitkä niistä ovat merkittäviä?

Ketä pitäisi vielä ehdottomasti haastatella?